

Yrkesmässig hygienisk verksamhet

Piercing, tatuering, fotvård, massage m.m.

ISBN: 91-85482-15-3

Artikelnr: 2006-101-3

Omslag: Fhebe Hjältn

Sättning: Mediasmedjan AB

Tryck: andra upplagan, Edita Västra Aros, Västerås, augusti 2011

Kapitlet Anmälan enligt miljöbalken har reviderats 2008 och 2011
vad gäller anmälningsplikten enligt miljöbalken

Förord

Miljöbalken¹ skall bland annat tillämpas så att människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter. Den syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Yrkesmässig hygienisk verksamhet omfattas av miljöbalkens krav.

Socialstyrelsen är central, tillsynsvägledande myndighet för frågor som rör hälsoskydd inom miljöbalkens tillämpningsområde. Vi har med stöd av miljöbalken givit ut allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet. I och med detta upphävs Socialstyrelsens allmänna råd om yrkesmässig hygienisk behandling (1995:3).

Handboken är tänkt som ett hjälpmedel för miljönämnderna i deras tillsyn men den kan också användas som kunskapskälla för verksamhetsutövare.

Projektledare för denna handbok har varit *Ulla Aronsson*. I arbetsgruppen har dessutom *Irène Andersson*, *Anders Klahr* och *Ing-Marie Olsson* ingått. En referensgrupp har varit knuten till projektet. Följande personer har deltagit i referensgruppen: *Ingrid Persson*, miljöförvaltningen Malmö, *Hans Sandberg*, samhällsbyggnadskontoret Umeå, *Sofia Olsson*, miljö och stadsbyggnad Uddevalla, *Jean-Pierre Conte*, miljökontoret Linköping och *Mathias Eriksson*, miljöförvaltningen Stockholm. Under arbetet har kontakter tagits med andra miljöförvaltningar, myndigheter, branschorgan m.fl. Socialstyrelsen tackar alla som på olika sätt bidragit till denna handbok.

Kjell Asplund
Generaldirektör

¹ Miljöbalken (1998:808).

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	8
Verksamheter som omfattas av denna handbok	9
Begrepp och förkortningar	10
Inledning	12
Hälsorisker vid hygienisk verksamhet	14
Smitta/infektioner	14
Kontaktsmitta	14
Blodsmitta	14
<i>Hepatit</i>	15
<i>HIV-infektion</i>	15
Hudinfektioner	16
Allergi och annan överkänslighet	16
<i>Nickel</i>	17
<i>Kosmetika och hygienprodukter</i>	17
<i>Tatueringsfärg</i>	18
Ämnen i luften	18
Andra skador	18
Allmänt om yrkesmässig hygienisk verksamhet	20
Åtgärder för god hygien och hälsa	21
Hygienrutiner	21
Rengöring, desinfektion och sterilisering	24
<i>Rengöring</i>	24
<i>Desinfektion</i>	25
<i>Desinfektion av kundens hud och slemhinnor</i>	26
<i>Desinfektion av föremål</i>	27
<i>Sterilisering</i>	27
Skötsel och underhåll m.m.	30
<i>Rengöring av lokaler och inredning</i>	30
<i>Tvättrutiner m.m.</i>	32
<i>Risker vid städning och tvätt</i>	33

<i>Ohyra</i>	33
<i>Avfallshantering</i>	33
<i>Allergier och annan överkänslighet</i>	34
<i>Radon</i>	35
<i>Solning i solarium</i>	35
<i>Miljöpåverkan</i>	35
Information till kunden	35
Lokalernas utformningoch inredning	36
Allmänt	36
Materialval och städbarhet	36
Luftkvalitet.	37
<i>Luftväxling</i>	37
<i>Storlek och rumshöjd</i>	39
Temperatur	39
Dagsljus och belysning	40
Toaletter	40
Tvättställ m.m	41
Plats för rengöring, desinfektion och sterilisering	42
Städutrymme	43
Förrådsutrymmen.	44
Utrymme för sopor/avfall	44
Bubbelpool, bubbelbadkar m.m.	44
Vatten	45
Enskilt avlopp	46
Miljöbalken och hälsoskyddet	47
En hälsosam och god livsmiljö	47
Miljöbalkens hänsynsregler	47
Regler för nickel	48
Regler för kosmetiska och hygieniska produkter.	48
Olägenhet för människors hälsa.	49
Skador eller olägenheter för miljön	50
Tillsynsvägledning av hälsoskyddsarbetet.	50
Anmälan enligt miljöbalken	52
Vilka verksamheter skall anmälas?	52
Vem skall göra anmälan?	53
Fler verksamheter i samma lokal.	53
Ambulerande verksamhet m.m.	54
Anmälan.	54
Beslut	56

Förändring av verksamhet	56
Miljösanktionsavgift	57
Anmälan enligt annan lagstiftning	57
Mer om anmälan	57
Tillsyn enligt miljöbalken	58
Behovsutredning och tillsynsplan	58
Tillsyn över yrkesmässig hygienisk verksamhet	58
Beslut	59
Tillsynsavgift	59
Samarbete och samordning i tillsynen	59
Mer om tillsyn	60
Egenkontroll enligt miljöbalken	61
Vem skall ha egenkontroll?	61
Grundkrav på egenkontroll	61
Egenkontroll enligt egenkontrollförfordningen	62
Egenkontroll vid yrkesmässig hygienisk verksamhet	62
Tillsyn och egenkontroll	63
Annan lagstiftning	65
Plan- och bygglagstiftningen	65
Arbetsmiljölager	66
Smittskyddslag	66
Lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område	67
Tobakslag	68
Produktsäkerhetslag	68
Strålskyddslag	68
Brottsbalk	69
Lagen om medicintekniska produkter	69
Föräldrabalken	69
Nationella mål	70
Miljökvalitetsmål	70
Folkhälsomål	70
Nationell handlingsplan för handikappolitiken	71
Bilaga 1 – Exempel på riktlinjer från branschorgan	72
Sveriges Fötterapeuter	72
<i>Utformning och inredning av fotvårdsklinik</i>	<i>72</i>
<i>Lokalvård</i>	<i>73</i>
<i>Avfallshantering</i>	<i>73</i>
<i>Omhändertagande av stickande och skärande material</i>	<i>74</i>

<i>Tvätthantering</i>	74
<i>Hygien</i>	74
Kroppsterapeuternas Yrkesförbund	77
<i>Utformning och inredning av lokaler</i>	77
<i>Hygien</i>	79
<i>Terapiformer med speciella krav</i>	80
Association of Professional Piercers	81
<i>Lokalens utformning och inredning</i>	81
<i>Lokalvård</i>	82
<i>Avfallshantering</i>	83
<i>Hygienrutiner</i>	83
<i>Åldergräns</i>	85
Sveriges frisörföretagare	85
<i>Lokaler och inredning</i>	85
<i>Verktyg och utrustning</i>	86
<i>Hygien</i>	86
<i>Produkter</i>	86
<i>Övrigt informationsmaterial</i>	86
Svenska Akupunkturförbundet	86
<i>Utformning och inredning av akupunkturkl</i> inik.	87
<i>Hygienrutiner</i>	87
<i>Engångsmaterial</i>	88
<i>Utrustning</i>	89
<i>Avfallshantering</i>	89
Bilaga 2 – Kontakter	90
Myndigheter	90
Övriga	90
Bilaga 3 – SOSFS 2006:4	91
<i>Socialstyrelsens allmänna råd om yrkesmässig hygienisk verksamhet</i>	

Sammanfattning

Yrkesmässig hygienisk verksamhet kan innebära risker för olägenhet för människors hälsa. Till sådana verksamheter räknas bland annat fotvård, massage, hårvård och tatuering. Enligt miljöbalken har verksamhetsutövaren ansvaret för att undanröja de risker som finns vid denna typ av verksamhet. Ansvaret för den operativa tillsynen av yrkesmässig hygienisk verksamhet från hälsoskyddssynpunkt ligger på den kommunala nämnden för miljö- och hälsoskydd (miljönämnden).

I handboken beskrivs de hälsorisker som kan uppkomma vid yrkesmässig hygienisk verksamhet. Den allvarligaste risken är risken för blodsmitta. Den kan finnas vid verksamheter som t.ex. tatuering, piercing/håltagning, akupunktur och fotvård. Boken tar även upp hur dessa hälsorisker kan minskas eller undvikas. Lämpliga hygienrutiner och behandlingsrutiner, hantering och skötsel av instrument och redskap samt lämplig utformning, inredning och skötsel av lokaler beskrivs.

Vidare tar handboken upp anmälan, tillsyn och egenkontroll enligt miljöbalken, lagstiftning inom området, de myndigheter som har ett ansvar när det gäller denna typ av verksamhet samt nationella mål. Slutligen ges en sammanfattning av riktlinjer från olika branschorgan. Dessa riktlinjer återges utan att Socialstyrelsen granskat och värderat innehållet.

Verksamheter som omfattas av denna handbok – exempel

Verksamheter som drivs yrkesmässigt och som består av följande typer av behandlingar:

- Akupunktur
- Diatermi
- Fotvård
- Hårvård
- Kosmetisk behandling med injektioner, elektroder eller ljus.
- Laserbehandling
- Manikyr/pedikyr
- Massage och annan kroppsvård
- Nagelbyggnad/-skulpturering
- Piercing/håltagning
- Skönhetsbehandling och hudvård
- Tandblekning
- Tatuering
- UV-bestrålning (kosmetiska solarier)
- Zonterapi

Verksamheter som inte omfattas av denna handbok – exempel

- Healing/handpåläggning
- Homeopati
- Irisdiagnostik
- Öronljus

Begrepp och förkortningar

FMH – förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

FVE – förordning (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll.

MB – miljöbalken (1998:808).

Egenkontroll: Sådana aktiviteter, rutiner och åtgärder som en verksamhetsutövar på egen hand skall planera, genomföra och följa upp enligt 26 kap. 19 § miljöbalken (MB) och förordningen om verksamhetsutövers egenkontroll (FVE).

Hygienisk verksamhet: Sådant hygienisk verksamhet som erbjuds allmänheten och som inte står under Socialstyrelsens tillsyn enligt 6 kap ”Lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område”. Exempel på verksamheter finns på föregående sida.

Miljöbalkens hänsynsregler: Grundläggande regler som alltid skall följas när miljöbalken gäller. De allmänna hänsynsreglerna återfinns i 2 kap. MB.

Miljöfarlig verksamhet³: All användning av mark, byggnader eller anläggningar som innebär utsläpp till mark, luft eller vatten eller annan risk för olägenhet för människors hälsa eller för miljön⁴.

Miljönämnd/miljökontor: Avser i denna handbok den kommunala nämnd och förvaltning som har ansvar för tillsynen över miljö- och hälsoskyddet i kommunen utifrån miljöbalkens bestämmelser.

Näringsidkare: Miljööverdomstolen har i praxis utvecklat hur en bedömning av vem som är näringsidkare bör göras. Miljööverdomstolen har ansett att begreppet skall ges samma innebörd som i övriga delar av svensk rätt samt konstaterar att begreppet där har en vidsträckt innebörd. I princip

² SFS 1998:531.

³ Exakt definition, se 9 kap. 1 § MB.

⁴ 9 kap 3 § MB.

gäller att om en verksamhet av ekonomisk art bedrivs yrkesmässigt så är det en näringsverksamhet. Verksamhetens syfte behöver inte vara att generera vinst. Se vidare *Anmälan enligt miljöbalken/ Miljösanktionsavgift*.

Tillsynsmyndighet: Används i handboken som benämning på den myndighet som utövar den operativa tillsynen enligt en viss lagstiftning.

Verksamhet: Används här som samlingsbegrepp för den verksamhet (t.ex. piercing) och åtgärd (aktivitet eller handling) som miljöbalken är tillämplig på.

Verksamhetsutövare: Används i denna handbok för den eller de juridiska (företag, organisation etc.) eller fysiska personer (individer) som ansvarar för en verksamhet eller del av en sådan.

Yrkesmässig utövare: Det finns ingen rättslig definition av begreppet ”yrkesmässig”. Begreppet är inte heller utvecklat i praxis. Se vidare *Anmälan enligt miljöbalken/Vilka verksamheter skall anmälas?*

Inledning

Utgångspunkten för denna handbok har varit att identifiera och kommentera de hälsorisker som kan förknippas med hygienisk verksamhet. Avsikten med boken är att den skall kunna användas som underlag för tillsynsmyndighetens bedömning av olika typer av hygienisk behandling. Den kan också vara en vägledning för verksamhetsutövare när det gäller deras ansvar att bedriva en verksamhet som uppfyller miljöbalkens krav på bra hälsoskydd.

Handboken innehåller följande:

- En del om hälsorisker, åtgärder för god hygien och hälsa samt lokalers utformning och inredning.
- En del om anmälan, tillsyn och egenkontroll enligt miljöbalken, annan lagstiftning som kan beröra yrkesmässig hygienisk verksamhet samt nationella mål.
- Bilagor med bl.a. exempel på branschorganens riktlinjer.

I denna handbok avses med yrkesmässig hygienisk verksamhet sådan hygienisk verksamhet som erbjuds allmänheten och som inte står under Socialstyrelsens tillsyn enligt 6 kap ”Lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område”⁵.

Fotvård, piercing och tatuering är exempel på verksamheter som omfattas av begreppet yrkesmässig hygienisk verksamhet medan, t.ex. homeopati inte ingår i begreppet. Se vidare Verksamheter som omfattas av denna handbok.

Socialstyrelsen har i skrivelse till Statens medicinsk-etiska råd (SMER) uttalat sig när det gäller skönhetsoperationer av minderåriga.⁶ Enligt Socialstyrelsens tolkning faller även ingrepp som *piercing/håltagning och tatuering* inom vårdnadshavarens bestämmanderätt. Om vårdnadshavarna inte givit sitt samtycke får man inte göra ett sådant ingrepp så länge barnet är omyndigt. Att barnet bedöms vara kompetent att förstå innebörden och

⁵ SFS 1998:531.

⁶ Socialstyrelsens dnr: 30-4427/2001.

konsekvenserna av ingreppet tar inte över vårdnadshavarens yttersta ansvar och skyldighet att bestämma om barnets personliga angelägenheter, ibland även mot barnets vilja i de fall barnets bästa kräver det. Se vidare *Annan lagstiftning/Föräldrabalken*.

I handboken finns inga checklistor. De olika hygieniska verksamheterna skiljer sig åt och medför därför olika hälsorisker. En standardiserad checklista för yrkesmässig hygienisk verksamhet riskerar att antingen bli för omfattande för en liten, ”mindre riskfylld” verksamhet, eller inte tillräckligt omfattande för andra typer av verksamheter.

Annan lagstiftning inom området ”yrkesmässig hygienisk verksamhet” som har anknytning till hälsoskydd samt vissa frågor som berör ”säkerhet” redovisas i handboken. Föreskrifter, allmänna råd och andra publikationer från myndigheter finns tillgängliga hos respektive myndighet.

Hälsorisker vid hygienisk verksamhet

Vid hygienisk verksamhet kan brister i hygien och lokalutformning medföra risker för människors hälsa eller andra olägenheter. De hälsorisker som beskrivs här är sådana som omfattas av begreppet olägenhet för människors hälsa enligt miljöbalken.

Smitta/infektioner

Med smittväg avses det sätt på vilket mikroorganismer (smittämnen) överförs till en individ. Exempel på smittvägar är kontaktsmitta och blodsmitta. Många smittämnen kan överföras via mer än en smittväg.

Kontaktsmitta

Den vanligaste och viktigaste smittvägen är kontaktsmitta där smittämnet överförs direkt eller indirekt via förorenade händer eller föremål/instrument.

Många mikroorganismer sprids via kontaktsmitta, exempelvis *Staphylococcus aureus* som ofta är en orsak till sårinfektioner. Det är vanligt att man bär dessa bakterier på huden utan att vara infekterad men om de sprids till en annan individ kan de orsaka infektion hos denna. Det finns resistenta bakterier som sprids på samma sätt, t.ex. *MRSA* (multiresistenta staphylococci).

Svampsjukdomar och *vårtvirus* kan överföras som kontaktsmitta vid ofullständig rengöring av verktyg eller golv, bäddar (t.ex. solarier eller massagebord) och andra ytor där naken hud kommer i kontakt med underlaget. Smitta kan även överföras via den behandlande personalen.

Spridning av *löss* och *kvalster* sker också genom kontaktsmitta.

Blodsmitta

Med blodsmitta avses smittämne som överförs med blod till mottagarens blod, direkt eller via slemhinna. Smittämnet kan ge upphov till en infektion hos mottagaren. Exempel på mikroorganismer som sprids som blodsmitta är hepatit B- och hepatit C-virus samt humant immunbristvirus (HIV).

Vid hygienisk behandling som exempelvis rakning, fotvård, piercing/håltagning, akupunktur och tatuering kan smitta överföras via otillräckligt smittrenade instrument. För att en infektion skall uppstå krävs att smittförande blod förs in i mottagarens kropp, t.ex. genom stick med förorenad nål. Smitta kan även överföras när blod kommer i kontakt med slemhinna eller skadad hud.

Risken för överföring av blodsmitta beror på:

- Typ av smittämne.
- Mängd blod som mottagaren utsätts för.
- Mängden smittämne i blodet.
- Hur smittämnet tillförs.

Blod kan vara smittsamt även under inkubationstiden, d.v.s. perioden mellan smittillfälle och symtomdebut. En infektion behöver inte alltid ge symptom. För att förebygga smittspridning är det därför viktigt att blod alltid betraktas som smittsamt och att man utarbetar rutiner för att minska smittriskerna.

Hepatit

Hepatit orsakas av virus som infekterar levercellerna. Det finns olika typer av virus som orsakar olika typer av hepatit. Hepatit A, B och C är de vanligaste typerna. Hepatit A smittar via föda och hepatit B och C via blod.

Blod med hepatit B-virus har som regel mycket hög smittsamhet. Smitta kan överföras med mycket små mängder blod. Det kan t.ex. ske genom stick av en blodförorenad sprutspets eller genom stänk av blod på ögon eller munslemhinna. Smitta kan också överföras via rakhyvlar, svampar och andra blodförorenade föremål. Hepatit B-virus kan överleva i intorkat blod under lång tid. Inkubationstiden är lång, från sex veckor upp till sex månader, vilket kan göra det svårt att identifiera smittillfället.

Hepatit C-viruset är mindre smittsamt än hepatit B, men det är vanligare att kronisk leverinflammation utvecklas vid en hepatit C-infektion och att man blir bärare av virus under lång tid, kanske hela livet. Inkubationstiden för hepatit C anges till mellan en och fyra månader.

HIV-infektion

Humant immunbristvirus har betydligt lägre smittsamhet än hepatit B-virus. Konsekvenserna av den här infektionen är dock mycket allvarliga och därför är det viktigt att iaktta skyddsåtgärder.

I Sverige smittar HIV idag framför allt via intravenöst missbruk och sexuella kontakter, men risk för smittspridning finns även i andra sammanhang där man kan komma i kontakt med blod och blodprodukter, till exempel vid yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Efter smittillfället inträder en lång inkubationstid, i regel upp till flera år, innan symtom på sjukdom eventuellt utvecklas. Under hela denna tid är den smittade sannolikt smittförande.

Hudinfektioner

Hudinfektioner kan uppstå då bakterier på huden kommer ned i djupare hudlager. Det kan antingen ske genom att bakterier förs ned från hudytan eller genom att de instrument som används inte är tillräckligt rena.

Hudinfektioner kan orsakas av streptokocker, gula stafylokocker och tarmbakterier.

Allergi och annan överkänslighet

Allergi och annan överkänslighet har ökat stadigt under de senaste decennierna och tillhör numera våra mest utbredda kroniska sjukdomar. Varannan tonåring och ung vuxen rapporterar att de ofta besvärats av allergi eller annan överkänslighet och nära 40 procent av befolkningen i åldrarna 16 till 84 år anser själva att de har allergiska besvär.⁷ För personer med astma och allergi och annan överkänslighet är en god inomhusmiljö av stor betydelse för att man skall må bra.

Den främsta risken för allergi i samband med hygienisk verksamhet är att man utvecklar allergiskt kontakteksem. Den vanligaste orsaken till kontaktallergi är nickel. Nickelallergi orsakas av långvarig hudkontakt med föremål som avger nickel. I Sverige har minst 15 procent av kvinnorna och 2–5 procent av männen nickelallergi. Håltagning/piercing har uppmärksammats som en riskfaktor för denna typ av allergi. Nickelallergin är livslång. 30–40 procent av nickelallergikerna utvecklar handeksem, som ofta blir kroniskt och svårbehandlat. Även andra metaller som krom och kobolt samt parfymämnen och konserveringsmedel kan ge allergiska reaktioner⁸.

Miljöhälsorapport 2001⁹ ger en fylligare beskrivning av de viktigaste kontaktallergenerna som är aktuella i detta sammanhang.

Se vidare *Åtgärder för god hygien och hälsa/Allergier och annan överkänslighet*.

⁷ Underlagsrapport nr 9, Allergier – Rapport från arbetsgruppen Allergier till Nationella folkhälsokommittén 1999.

⁸ Socialstyrelsens meddelandeblad nr 30/99.

⁹ Tematisk översikt och analys från Socialstyrelsen. Artikelnr 2001-111-1.

Nickel

Nickel ingår i många legeringar och ytbehandlings. Rostfritt stål innehåller oftast nickel. Det finns olika kvaliteter och sammansättningar av rostfritt stål. En vanlig typ är 18/9 som består av 18 procent krom, 9 procent nickel och resten järn. 18/9 bedöms vara riskfritt från allergisynpunkt vid kontakt med huden eftersom nicklet är hårt bundet till legeringen.

Beteckningen ”kirurgiskt stål” används för olika typer av legeringar. Beteckningen är ingen garanti för att stålet är riskfritt från allergisynpunkt.

Nickel används ofta i smycken i kombination med ädla metaller. Exempel på sådan användning är i vitguld, vid förgyllning eller försilvring och i ytbehandling av silversmycken och lödningar. Förgyllning eller försilvring skyddar inte mot att nickel frigörs från den underliggande legeringen.

Kemikalieinspektionen har givit ut föreskrifter om kemiska produkter och biotekniska organismer¹⁰ som reglerar användningen av nickel i bl.a. smycken.

Se vidare *Miljöbalken och hälsoskyddet/Regler för nickel*.

Kosmetika och hygienprodukter

Kontakteksem av kosmetika eller hygienprodukter är vanligt förekommande. En av de vanligaste orsakerna är kontaktallergi mot *parfymämnen*. Allergi mot *konserveringsmedel* är en annan orsak. Exempel på ämnen som är mycket starkt allergiframkallande är p-phenylenediamine och kemiskt närbesläktade ämnen. Dessa är inte tillåtna att använda direkt på huden men kan förekomma vid s.k. Black Henna-tatuering som görs utomlands.

Det finns ämnen i nagellack och i frisörprodukter, t.ex. blekmedel och permanentväschor, som är allergiframkallande och kan orsaka kontakteksem och i vissa fall astma.

Doft från parfym och parfymerade produkter kan orsaka besvär hos personer med allergi eller annan överkänslighet, t.ex. luftvägsbesvär hos personer med astma. Enligt Miljöhälsorapport 2005 uppger 26 procent av 12-åringar med astma att de haft hosta eller astmabesvär i samband med exponering för parfym och liknande dofter.

Bestämmelser om kosmetika och hygienprodukter finns i förordningen om kosmetiska och hygieniska produkter¹¹ och i föreskrifter från Läke-medelsverket¹².

Se vidare *Miljöbalken och hälsoskyddet/Regler för kosmetiska och hygieniska produkter*.

¹⁰ KIFS 1998:8 (med ändringar).

¹¹ SFS 1993:1283.

¹² LVFS 1993:2 (med ändringar) och LVFS 2004:12.

Tatueringsfärg

Den färg som används vid tatuering med nålar är en kemisk produkt som innehåller metalloxider av järn, kvicksilver, krom, kadmium och kobolt samt ett antal syntetiskt framställda organiska föreningar. Allergiska reaktioner kan uppstå, men de är inte vanligt förekommande. Vid reaktionen utvecklas rodnad, svullnad och klåda i huden. Tatueringsfärg som förs in i kroppen (huden) omfattas inte av reglerna för kosmetiska och hygieniska produkter. Däremot omfattas den av kemikalielagstiftningen.

Ämnen i luften

Förutom av utomhusluftens kvalitet, påverkas inomhusluftens kvalitet av ämnen från byggnaden och den verksamhet som bedrivs i lokalerna. Hälsorisker och olägenheter kan till exempel orsakas av fukt, mögel, radon, kemiska ämnen, tobaksrök och främmande lukt. Luftens innehåll av partiklar kan ha betydelse för om luftens kvalitet upplevs som bra eller dålig. När många människor ”delar en liten luftvolym” och luftväxlingen är dålig, finns även ökad risk för smittspridning.

Främmande lukt inomhus är en varningssignal om att det kan finnas hälsorisker. Bristande luftväxling i förhållande till personbelastning leder till dålig lukt. Även mikrobiell tillväxt eller kemiska reaktioner i byggnadsmaterial ges ibland främmande lukt.

Speciellt stora är hälsoriskerna för den som lider av allergi eller har besvär med överkänslighet. Luften kan innehålla allergen och irriterande ämnen som kan orsaka besvär i luftvägarna, ögonen och huden.

Fuktiga byggnader innebär en hälsorisk. Socialstyrelsen har i allmänna råd¹³ beskrivit hur tillsynsfrågor kring fukt och mikroorganismer kan hanteras.

Andra skador

I samband med solning i solarier finns risk för *hud- och ögonskador*. Riskgrupp är personer med känslig hud och personer som tar vissa mediciner, t.ex. antibiotikapreparat, eller använder smärtlindrande salvor som innehåller ketaprogen. Enligt de nordiska strålskyddsmyndigheterna bidrar solarierna till att öka *risken för hudcancer*, särskilt bland dem som regelbundet använder solarier. Barn och ungdomar är de åldersgrupper som är känsligast för ultraviolett strålning.

Laserbehandlingar kan också orsaka *hudskador (brännskador)* om de utförs på felaktigt sätt.

¹³ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 1999:21) om tillsyn enligt miljöbalken – fukt och mikroorganismer.

Ärrbildning kan uppstå vid både tatuering och piercing. En ärrbildning yttrar sig som knölar eller andra typer av förändringar av huden. I många fall blir skadan bestående. Vissa delar av kroppen är mer benägna att bilda ärr än andra, t.ex. bröstbensområdet.

Det kan finnas risk för *skador på tänder och vävnader* i samband med piercing i munhålan eller läpparna. Skadorna kan leda till tandlossning eller att tandköttet förstörs genom slitage mot piercingsmycket. Piercing i munhålan kan även medföra tandfrakturer, kraftiga blödningar samt nervskador med påverkan på talmotoriken och ättförmågan. Skador i munhålan kan bli bestående.

Tandblekning kan framför allt innebära risk för *inflammation i tandköttet, bränn- och frätskador* och kvarstående *ilningar* i tänderna. Frågan om tandblekning diskuteras inom EU. Förslag finns bl.a. beträffande tillåten mängd väteperoxid i tandblekningsprodukter.

Risken för långsiktiga skador med anledning av tatuering är inte känd men går inte att helt bortse ifrån. Tatueringsfärger kan innehålla tungmetaller som ansamlas i kroppen. Färgpigmentet lakas med tiden ur själva tatueringen och hamnar i lymfkörtlarna. Det är anledningen till att en tatuering efter hand blir lite blekare.

Allmänt om yrkesmässig hygienisk verksamhet

Enligt miljöbalken skall människor skyddas mot risk för olägenheter för deras hälsa. Vid hygienisk verksamhet har följande faktorer betydelse för detta skydd:

- Hygienrutiner.
- Behandlingsrutiner, inklusive val av produkter.
- Hantering och skötsel av instrument och redskap.
- Lokalernas utformning, inredning och skötsel.

Verksamhetsutövaren är skyldig att bedöma vilka risker för människors hälsa som den egna verksamheten kan medföra samt på eget initiativ åtgärda brister i förebyggande syfte. Se vidare *Egenkontroll enligt miljöbalken*.

Socialstyrelsen har givit ut allmänna råd¹⁴ om yrkesmässig hygienisk verksamhet samt en informationsskrift om piercing och tatuering¹⁵ där dessa aspekter tas upp. Även andra myndigheter, bl.a. Arbetsmiljöverket, har givit ut föreskrifter och allmänna råd för vad som krävs eller eftersträvas i denna typ av verksamhet.

Kommunernas miljönämnder är tillsynsmyndigheter för yrkesmässig hygienisk verksamhet och många miljönämnder har sammanställt broschyrer och informationsskrifter där deras krav och anvisningar framgår. I kommande avsnitt redovisas exempel på kommunernas rekommendationer tillsammans med praktiska tips i faktarutor. Exemplen är tagna från informationsmaterial i bl.a. följande kommuner: Malmö, Stockholm, Uddevalla, Luleå och Tyresö.

¹⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

¹⁵ Socialstyrelsens broschyr: Piercing och tatuering – hälsorisker samt gällande lagar och regler (art nr 2003-126-11).

Åtgärder för god hygien och hälsa

En god hygien är en förutsättning för begränsning av smittrisker och andra olägenheter för människors hälsa.

Hygienrutiner

Kontaktsmitta med händerna är den viktigaste av alla smittvägar. Direkt kontaktsmitta från ett infekterat sår, en nagelbandsinfektion eller dylikt utgör den allra största smittrisen men indirekt kontaktsmitta har också mycket stor betydelse.

Socialstyrelsens allmänna råd om yrkesmässig hygienisk verksamhet omfattar hygienrutiner till skydd för kunden. Eftersom goda hygienrutiner även är viktiga för den som arbetar med hygienisk verksamhet omfattas sådant arbete av föreskrifter från Arbetsmiljöverket.

God handhygien är en viktig hygienrutin. Genom handtvätt tas den synliga smutsen bort och antalet mikroorganismer reduceras. Vid tvättning av händer är det viktigt att den utförs noggrant. Det kan vara lätt att glömma bort att tvätta t.ex. tumvecket eller handryggen.

Desinfektion av händerna innebär en effektivare reduktion av mikroorganismer och kan därför vara lämplig att utföra ofta, speciellt vid arbete där smittriskerna är större. Handdesinfektion behöver inte föregås av tvätt om händerna inte är synbart smutsiga.

Personal som utför behandlingar där det finns risk för blodsmitta bör enligt Socialstyrelsens allmänna råd¹⁶ desinfektera händerna innan ingreppet samt använda skyddshandskar av engångstyp. Desinfektion av händerna och användning av handskar rekommenderas vid alla typer av hygienisk behandling där det är viktigt att tillräcklig renhet uppnås. För att ytterligare minska risken för smittspridning är det lämpligt att händerna desinfekteras även efter ingreppet.

Desinfektion med s.k. handsprit, d.v.s. alkohol (etanol 70 volymprocent eller propanol 60 volymprocent) med tillsats av återfettningsmedel, är det effektivaste sättet att avdöda de mikroorganismer som förorenat händerna och är samtidigt skonsamt mot huden.

¹⁶ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

För att uppnå ett gott resultat erfordras att man tar rikligt med desinfektionsmedel och att medlet kommer åt överallt på händerna och helst en bit upp på underarmarna. När medlet har dunstat och huden känns torr har full effekt uppnåtts.

Täta tvåltvättningar och användning av desinfektionsmedel kan torka ut huden. Därför är det lämpligt att huden regelbundet återfettas för att inte det egna infektionsskyddet skall förstöras. Handsprit har en återfettande komponent och torkar inte ut huden så mycket.

För att uppnå tillräcklig renhet kan skyddshandskar av engångstyp användas. Skyddshandskar används exempelvis för att

- undvika förorening av händerna vid direkt kontakt med sårsekret eller blod,
- kraftigt reducera antalet tillfälliga smittämnen som hamnar på händerna, samt
- minska risken för att blodsmitta skall överföras till personalen.

Handskarna måste bytas mellan behandlingarna. Det går inte att desinfektera eller återanvända handskar. Handskar går lätt sönder och händerna kan förorenas när man tar av handskarna. Det är lämpligt att man desinfekterar händerna såväl före som efter användning av skyddshandskar.

Från arbetsmiljösynpunkt är det viktigt att tänka på att vissa handskmaterial, t.ex. naturgummilutex, kan innebära risk för allergi- och överkänslighetsreaktioner. Skyddshandskar kan även orsaka andra former av överkänslighet hos den som använder dem.

Den som arbetar med yrkesmässig hygienisk verksamhet bör använda särskilda arbetskläder¹⁷. För att minska risken för smittspridning bör arbetskläderna förvaras på arbetsplatsen, åtskilda från de privata kläderna.

Den som utför behandling bör undvika att använda klockor eller smycken på händer och armar samt i läppar och näsa¹⁸. Orsaken till det är att det finns risk för att dessa klockor och smycken

- försvårar en effektiv handhygien,
- överför smitta via händerna, eller
- förorsakar skador på huden.

¹⁷⁻¹⁸ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Det är olämpligt att arbeta med hygienisk verksamhet om man har sjukdom eller sår som kan innebära risk för spridning av smitta till kunden. Socialstyrelsens allmänna råd¹⁹ tar upp dessa aspekter. Enligt smittskyddslagen²⁰ kan en person som bär på eller misstänks bära på en allmänfarlig sjukdom få speciella förhållningsregler av läkare. Dessa kan t.ex. avse inskränkningar gällande arbete eller deltagande i viss verksamhet.

Beträffande risker för personalen finns föreskrifter utgivna av Arbetsmiljöverket. I föreskrifterna om skydd mot blodsmitta²¹ respektive mikrobiologiska arbetsmiljörisker²² anges bland annat följande:

- Arbete får utföras endast av den som fått utbildning om smittrisker, smittvägar och skyddsåtgärder.
- Smittrening skall ske så tidigt som möjligt.
- Dekontaminering skall utföras i den omfattning som behövs för att förebygga att biologiska agens orsakar ohälsa.
- Skyddskläder skall användas vid arbete som kan medföra exponering för smittämnen och i övrigt när det behövs. Skyddskläder skall förvaras åtskilda från andra kläder.
- Skyddshandskar skall användas vid arbete som medför risk för hudkontakt med biologiska agens, om de kan medföra ohälsa vid hudkontakt.
- God personlig hygien skall iakttas för att undvika att exponering för biologiska agens orsakar ohälsa.

¹⁹ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

²⁰ SFS 2004:168.

²¹ AFS 1986:23.

²² AFS 2005:1.

Praktiska tips

Alla typer av verksamhet:

- Använd rena arbetskläder. Arbetskläder måste tvättas ofta. De bör vara av ljust material.
- Använd och förvara arbetskläder och skyddsförkläden enbart på arbetsplatsen.
- Använd inte ringar, klockor eller armband eller piercade smycken i näsa, mun eller läppar.
- Se till att naglarna är kortklippta.
- Tvätta händerna vid synlig smuts, efter toalettbesök, mellan varje arbetsmoment och i övrigt vid behov.
- Använd flytande tvål och pappershanddukar vid handtvätt.
- Desinfektera händerna före varje moment av rent arbete och efter varje moment av smutsigt arbete.
- Den som själv är infekterad bör inte behandla kunder utan att först konsultera läkare.

Verksamhet med risk för blodsmitta:

- Ta innan behandlingen reda på om kunden har några sjukdomar, överkänslighet eller annat som gör att behandlingen inte bör utföras. Kontakta läkare vid osäkra fall.
- Lämna information, helst skriftlig, till kunden om hälsorisker och lämplig eftervård.
- Använd skyddshandskar av engångstyp.
- Tvätta och desinfektera händerna före handskar tas på och efter det att de tagits av.

Rengöring, desinfektion och sterilisering

En fullständig smittrening av instrument och arbetsverktyg sker i tre steg: rengöring, desinfektion och sterilisering.

Rengöring

För instrument, redskap och produkter som vid normal användning endast berör intakt hud och ej slemhinna eller skadad hud räcker en noggrann rengöring. Rengöring innebär att allt synligt smuts avlägsnas. Rengöring av instrument och redskap sker vanligen genom diskning med diskmedel och

varmt vatten. Man kan även använda en s.k. *spoldesinfektor*. I en sådan går temperaturen snabbt upp till 93–95 °C under några sekunder. Därefter sker en sköljning med varmvatten. Instrumenten är rena, men inte desinfekterade.

Även föremål som sedan skall desinfekteras eller steriliseras måste rengöras. Noggrann mekanisk rengöring är en förutsättning för en lyckad smittrening. Smuts, fett, hud- eller blodrester kan avsevärt minska effekten av de efterföljande smittreningsstegen.

Vid misstanke om smittrisk kan det vara lämpligt att använda desinfektion såväl före som efter den mekaniska rengöringen.

Desinfektion

De produkter som kommer i beröring med skadad hud eller slemhinnor utan att penetrera dem bör desinfekteras²³. Med desinfektion menas att man utsätter ett föremål eller en yta för en process vilken reducerar mängden bakterier, virus och svampsporer till ett så lågt antal att föremålet eller ytan blir höggradigt ren.

Med *högrgradigt rent* menas att sannolikheten att det skall finnas levande mikroorganismer närvarande varierar från mindre än en på tusen (1×10^3) till att det finns enstaka levande mikroorganismer.

Resultatet av desinfektionen beror på typ av desinfektionsmedel, antal och typ av mikroorganismer före desinfektionen samt graden av organisk förorening.

För att desinfekterade instrument skall behålla sin höggradiga renhet måste de transporteras och förvaras så att de skyddas från föroreningar.

Desinfektion utförs med fysikaliska eller kemiska metoder.

Fysikaliska metoder

Fysikalisk desinfektion åstadkoms med fuktig värme. Den kan ske genom

- kokning under lock i minst 5 minuter
- maskindisk som rengör och desinfekterar samtidigt (diskdesinfektor).

I en *diskdesinfektor* sker först en fördiskning med uppvärmning och därefter en diskprocess i 40–70 °C med diskmedel. Efter sköljning sker en desinfektion i en temperatur på 85–93 °C. När maskinen öppnas är instrumenten höggradigt rena.

Desinfektion av instrument, som används vid behandling där det finns risk för blodsmitta, bör ske i kvalitetssäkrad desinfektor, d.v.s. en diskdesinfektor, med undantag av värmekänsliga instrument som kan desinfekteras med kemiska medel²⁴.

²³⁻²⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Kemiska metoder

Kemisk desinfektion används för hud och för föremål som inte tål värme. Olika medel har olika användningsområden. Det är viktigt att följa tillverkarens anvisningar.

Produkter som används för desinfektion omfattas av EG:s Biociddirektiv²⁵. Verksamma ämnen som ingår i produkterna skall vara godkända på EU-nivå och finnas på en positivlista som biläggs direktivet. Biocidprodukter som skall släppas ut på den svenska marknaden bedöms av Kemikalieinspektionen.

Alkoholer

Alkoholer har en mycket snabb effekt mot de flesta mikroorganismer. Eftersom de är flyktiga är de dock inte användbara för desinfektion av stora ytor, som exempelvis golv.

För desinfektion av hud krävs höga alkoholkoncentrationer, mer än 60 volymprocent propanol eller 70 volymprocent etanol.

Oxidationsmedel

De mest kända oxidationsmedlen är föreningar som avger klor eller jod. Kloraminer och hypoklorit har ett brett antimikrobiellt spektrum men kan ge upphov till allergier hos brukaren.

Organiska jodföreningar, jodoforer, är mindre effektiva som desinfektionsmedel men samtidigt skonsamma mot mänskliga celler.

Klorhexidin

Klorhexidin har en smal antibakteriell effekt som är pH-beroende. Medlen har en kvardröjande effekt på huden och bör användas enbart för desinfektion av hud och slemhinna. De kan inte användas för desinfektion av ytor och föremål.

Aldehyder

Aldehyder har ett brett antibakteriellt spektrum och är speciellt lämpliga för desinfektion av instrument. Aldehyder är allergena och måste därför användas med försiktighet.

Desinfektion av kundens hud och slemhinnor

Hud eller slemhinna som skall penetreras måste vara ren och fri från sår. För att undvika risk för att bakterier på ytan förs ned i djupare hudlager och där orsakar infektion behövs desinfektion. Detta tas upp i Socialstyrelsens allmänna råd²⁶.

²⁵ 98/8/EG.

²⁶ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Alkoholbaserade huddesinfektionsmedel rekommenderas för desinfektion av hud. I vissa medel av denna typ ingår även 0,5 procent klorhexidin.

Vid desinfektion av slemhinnor kan endast vattenlösningar av klorhexidin i låg koncentration, 0,1 procent, användas på grund av slemhinnornas känslighet. Den antimikrobiella effekten av en sådan lösning är inte klargjord, men det är den metod som rekommenderas tills vidare. Desinfektionen måste föregås av noggrann rengöring med vatten och mild tvål.

Vid piercing i tungan kan desinfektion göras genom att kunden sköljer munnen med antibakteriellt munvatten.

Desinfektion av föremål

Till desinfektion av föremål rekommenderas i första hand fysikaliska metoder, d.v.s. desinfektion i fuktig värme. Se rubriken *Fysikaliska metoder*.

Sterilisering

Vid penetrering av hud eller slemhinna används sterila instrument och vid håltagning används sterila smycken.²⁷

En steril produkt är fri från levande mikroorganismer. En medicinteknisk produkt får märkas med ordet ”steril” eller symbolen STERILE när den teoretiska sannolikheten för att en levande mikroorganism finns på produkten är lika med eller mindre än en på 1×10^6 .²⁸

Metoder

De steriliseringsmetoder som finns är:

- Autoklavering, vilket innebär att materialet behandlas med mättad het vattenånga.
- Torrsterilisering, vilket innebär bearbetning med torr, het luft.
- Kemisk sterilisering, vilket innebär behandling med giftiga lösningar eller gas.
- Joniserande strålning, vilket innebär att materialen utsätts för höga stråldoser som förstör alla bakterier och andra mikroorganismer. Används vid fabrikssterilisering av engångsmaterial och kräver tillstånd från Statens strålskyddsinstitut.

²⁷ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

²⁸ SS_EN 556:1994.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd²⁹ bör sterilisering av instrument som används vid yrkesmässig hygienisk verksamhet med risk för blodsmitta ske i *autoklav*, d.v.s. genom *ångsterilisering*. Vakuumautoklav används för sterilisering av rörformiga instrument. Det är viktigt att instrumenten rengörs och desinfekteras före steriliseringen. De steriliserade instrumenten kan med fördel förpackas i speciella emballage som behåller steriliteten en viss tid. För att skilja sterilt materiel från icke sterilt bör indikering, t.ex. med tejp, användas och förpackningarna datummärkas.

Ångsterilisering görs vid 121 °C under 15 minuter eller vid 134 °C under 3 minuter. Processens effekt beror framförallt på att tillräckligt hög temperatur uppnåtts under tillräckligt lång tid, men också på hur fullständigt luften ersatts med ånga, ångans kvalitet samt omfattningen av föregående rengörings- och desinfektionsprocess.

En autoklav måste kontrolleras regelbundet. Dess funktion kan kontrolleras genom *sporprov*.

För yrkesmässig verksamhet med hygienisk behandling rekommenderas att instrument m.m. som skall steriliseras skickas till *sterilcentral*. Användning av egen autoklav erfordrar en omfattande kunskap om steriliseringsprocessen och om hantering av sterilt material.

En annan vanlig metod för sterilisering är *torrsterilisering/hetluftssterilisering*. Eftersom mikroorganismerna har större motståndskraft mot torr värme än mot fuktig värme görs hetluftssterilisering vid temperaturer på 160 °C eller högre. Det innebär att det material som kan steriliseras med denna metod är begränsad.

För torrsterilisering rekommenderas 160 °C i två timmar eller 180 °C i 30 minuter. De angivna tiderna börjar räknas först när steriliseringsbetingelserna uppnåtts i alla delar av instrumentet/produkten. Speciella förpackningsmaterial måste användas på grund av den höga temperaturen.

Sterilisatorns funktion måste kontrolleras regelbundet.

Sterila instrument, redskap och produkter måste förvaras så att materialet behåller sin sterilitet och inte riskerar att kontamineras. Det sterilförpackade materialet får inte utsättas för fukt. Det är viktigt att förpackningarna är tydligt märkta med hållbarhet och datum.

²⁹ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Praktiska tips

Fotvård:

- Använd skärande verktyg, som t.ex. skalpellblad, av engångstyp. Rengör och desinfektera skaften mellan behandlingarna.
- Sterilisera övriga verktyg, som filar, tänger och liknande, efter varje behandling.
- Rengör borrar med ultraljud eller genom borstning och desinfektera därefter. Innan mekanisk rengöring är det lämpligt att lösa upp hudrester och liknande i svamp-/bakteriedödande lösning.
- Använd helst insatsskydd av engångstyp i fotkaren. I annat fall måste karen rengöras och desinfekteras mellan varje kund.
- Använd slipmaskiner som är utrustade med skyddsanordning, t.ex. dammsug eller vattendusch, för att minska halten av damm och sliprester i luften.
- Skicka i första hand instrument m.m. som skall steriliseras till en sterilcentral. I andra hand kan sterilisering ske i egen autoklav. Autoklaven måste kontrolleras regelbundet bl.a. genom att sporprov skickas för analys.

Övriga verksamheter med risk för blodsmitta:

- Desinfektera den hud eller slemhinna som skall penetreras.
- Använd sterila instrument, nålar, skalpeller etc. som helst är av engångstyp.
- Använd sterila smycken vid piercing/håltagning. Förvara dessa i steril förpackning tills de skall sättas in.
- Använd sterila färglösningar vid tatuering om det är möjligt. Bered färglösningen i sterila koppar med hjälp av sterila instrument. Kasser alltid överbliven, använd färglösning.
- Skicka i första hand instrument m.m. som skall steriliseras till en sterilcentral. I andra hand kan sterilisering ske i egen autoklav. Autoklaven måste kontrolleras regelbundet bl.a. genom att sporprov skickas för analys.

Solarium:

- Se till att skyddsglasögonen rengörs och desinfekteras mellan varje kund och att utrustning för detta finns i solarieutrymmet.

Hårvård:

- Rengör saxar, kammar, borstar, spolar etc. mellan varje kund. Vid misstanke om blödning, förekomst av huvudlöss eller infekterade sår måste redskapen desinfekteras noggrant.

Hudvård:

- Undvik förorening av smink, salvor m.m. som används vid behandlingen. Använd engångsspatlar och kasta överbliven del.
- Rengör och desinfektera penslar, svampar och liknande mellan behandlingarna. Om blod kommit på redskapet måste det kasseras eller steriliseras. Använd gärna engångsmaterial.

Skötsel och underhåll m.m.

När man planerar en lokal är det viktigt att man tar hänsyn till materialval och städbarhet. Detta underlättar senare drift, underhåll och städning och kostnaderna för städning och underhåll blir lägre. Olika verksamheter och olika lokaler utsätts för olika mycket slitage. Slitstarka material kan förhindra många senare problem, till exempel fuktskador.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör en lokal för yrkesmässig hygienisk behandling vara utformad så att rengöring och desinfektion underlättas³⁰.

Rengöring av lokaler och inredning

För att hålla en god hygienisk standard i en lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet och minska risken för smittspridning behövs daglig städning av behandlingsrum, toaletter och andra utrymmen. Städningen syftar till att föra bort och minska en rad föroreningar från inomhusmiljön. Damm inomhus kan innehålla många olika ämnen som kan påverka människans hälsa, till exempel mögel, kvalster, bakterier och virus, pollen, pälsdjursallergen, hudflager, textilfibrer och mineralullsfibrer. Dessutom kan olika kemiska föroreningar finnas bundna på partiklarna.

³⁰ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Arbetsordningen vid städning är lämpligen från ”rent smutsigt” till ”smutsigt smutsigt”. Exempelvis utförs rengöring av speglar, ytor på förvaringsskåp/-bänkar och tvättställ före rengöring av golv och toaletter. Dessutom behöver separat städutrustning användas för olika rum.

För ett bra städresultat erfordras ändamålsenlig utrustning. Till den dagliga städningen används rengöringsmedel och vatten. Ytdesinfektion med kemiska medel är sällan nödvändig. Desinfektion kan dock behövas när det finns risk för att en yta har utsatts för en stor mängd smittämnen.

Goda rutiner för städning och rengöring är en del av egenkontrollen. För att kunna överblicka hur städningen fungerar, behövs ett system för kontroll samt ett schema över daglig städning samt mer periodisk städning (varje vecka, månad, varje halvår etc.) – vad som skall göras, hur ofta och av vem. Städschemat tar lämpligen upp alla typer av utrymmen och all inredning, liksom underhåll och storrengöring. Skador i lokalerna, t.ex. i golvbeläggningen, kan medföra att städning och rengöring försvåras. Det är därför viktigt att verksamhetsutövaren har bra kontroll av underhållet av lokalerna så att skador upptäcks tidigt. Se vidare *Egenkontroll enligt miljöbalken*.

Enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter³¹ skall det finnas rutiner för städning, lämpligen i form av städschema.

Textil städutrustning behöver vara tvättbar och bytas regelbundet. För skötsel av städtextilier behövs lätt tillgänglig tvättmaskin. Tvättning utförs efter varje användning.

³¹ Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

Praktiska tips

Alla verksamheter:

- Rengör och desinfektera underlag som kommer i kontakt med hud, t.ex. behandlingsbrets, efter varje kund.

Fotvård:

- Använd separat utslagsvask för fotbadsvattnet.
- Rengör behandlingsplatsen mellan varje kund. Desinfektion görs vid behov.

Solarium:

- Sätt upp anslag bredvid varje solariebädd med information om hur kunden skall rengöra/desinfektera bädden om det är på dennes ansvar.
- Se till att solariebädden rengörs och desinfekteras mellan varje kund. Utrustning för detta måste finnas i solarieutrymmet.

Tvättrutiner m.m.

Utifrån hygieniska aspekter är det lämpligt att engångsmaterial (t.ex. skyddspapper, pappershanddukar) används i stället för textila material så långt det är möjligt.

I de fall textila material används är skötseln av dessa viktig för en god hygien i alla typer av yrkesmässig hygienisk verksamhet. Goda tvättrutiner är en del av egenkontrollen.

Handdukar, lakan och liknande som tillhandahålls måste vara rena och hela. Byte av handdukar och andra textilier som kommer i kontakt med hud eller slemhinna sker mellan varje kund och i övrigt vid behov.

Textilierna måste tvättas i tillräckligt hög temperatur. För smutstvätt från en vårdavdelning på sjukhus³² anges en tvättemperatur på 70 °C och att torktumling skall göras direkt. I yrkesmässig hygienisk verksamhet kan det vara lämpligt att handdukar, lakan och dylikt tvättas i 60–70 °C i tio minuter. Detta gäller även för skyddsrockar och andra arbetskläder. Ren tvätt måste vara torr när den läggs till förvaring. I fuktig tvätt kan bakterier och mögel växa till.

³² Handbok för hälso- och sjukvård, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet, www.infomedica.se/handboken

Praktiska tips

- Använd rena handdukar och liknande för varje kund.
- Tvätta textilierna i minst 60 °C.
- Använd engångsmaterial när det gäller handdukar, skyddsdukar och liknande som läggs direkt på kundens hud.

Risker vid städning och tvätt

Städning innebär att man utsätts för en viss smittrisk. Olika infektioner (till exempel salmonella, hepatit A och B) kan spridas via avföring och blod utan att smittbäraren själv har symtom. För att minska risken för att själv smittas, och med hänsyn till risken för smittspridning, är den personliga hygien viktiga. Skyddshandskar och skyddsrock kan vara lämpligt vid rengöring av hygienutrymmen samt utrymmen där det finns risk för förekomst av sjukdomsframkallande mikroorganismer.

Smutstvätt innehåller mikroorganismer, varav en del är sjukdomsframkallande, och måste därför hanteras så att smittspridning undviks.

Ohyra

Parasiterna skabb och olika typer av löss kan leva i huden, i människans hår eller i kläderna. Smittspridning sker som regel vid mycket nära kontakt mellan människor. Trots detta är risken för smittspridning av dessa parasiter ytterligare ett skäl för god hygien och säkra rutiner när det gäller tvätt av handdukar, bänköverdrag och liknande. Se vidare *Handbok för hälso- och sjukvård*³³ och *Läkemedelsverkets information om löss*³⁴

Avfallshantering

Vid yrkesmässig hygienisk verksamhet uppstår olika typer av avfall. Det kan uppstå farligt avfall i form av t.ex. kemikalierester och förbrukade rör till solarier. Vissa avfallsslag som förpackningar och el-avfall omfattas av producentansvaret.

Beträffande farligt avfall är det viktigt att avfallet är väl uppmärkt och att förvaringen sker så att risker för människors hälsa och miljön begränsas. Särskilda bestämmelser om farligt avfall finns bl.a. i avfallsförordningen³⁵.

³³ Handbok för hälso- och sjukvård, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet, www.infomedica.se/handboken

³⁴ Info från Läkemedelsverket 2002:01.

³⁵ SFS 2001:1063.

Där finns regler om anteckningsskyldighet och transporter av farligt avfall.

För att få transportera farligt avfall som uppkommit i verksamheten krävs anmälan hos eller tillstånd av länsstyrelsen.

För de olika avfallsslagen finns i varje kommun lokala lösningar med olika typer av källsortering för att ta hand om avfallet. Skärande och stickande avfall betraktas som hushållsavfall men måste emballeras och i övrigt hanteras så att det inte finns risk för att någon skadas. Speciella rutiner kan finnas om detta. Den förvaltning som ansvarar för kommunens renhållning kan upplysa om vilka regler och rutiner som gäller i respektive kommun.

Eftersom alla omfattas av miljöbalkens hushållningsprinciper³⁶, skall även en verksamhet för yrkesmässig hygienisk behandling verka för att mängden avfall minimeras. Återanvändning och återvinning skall främjas³⁷. Detta får dock inte gå ut över hygienkraven.

Allergier och annan överkänslighet

Allergiska besvär är vanligt förekommande. Därför behöver den som är verksamhetsutövare och bedriver yrkesmässig verksamhet med hygienisk behandling ha kunskap³⁸ om dessa frågor.

Följande aspekter kan vara viktiga att beakta:

- Lågemitterande material och inredning i lokalerna.
- Behandlingsrum som är utformade och inredda så att de är lättstädade.
- God städning och bra städrutiner.
- Ventilation med en luftväxling som håller halten av allergena och irriterande ämnen i inomhusluften på en låg nivå.
- Rökfria lokaler.
- Kosmetiska, hygieniska och kemiska produkter som endast innebär liten risk för allergi.

Dessutom är det mindre lämpligt med pälsdjur och allergiframkallande växter i lokaler för yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Intresseorganisationen Astma och allergiförbundet³⁹ kan ge mer information om till exempel växtval och lågemitterande färger.

^{36, 38} 2 kap. MB.

³⁷ 1 kap. 1 § MB.

³⁹ www.astmaoallergiforbundet.se

Radon

Radon i inomhusluft kan innebära en risk för skador på människan på lång sikt.

För radongashalten i arbetslokaler gäller enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter⁴⁰ ett hygieniskt gränsvärde på 400 Bq/m³ luft. Statens strålskyddsinstitut har utarbetat en metodbeskrivning⁴¹ för mätning i arbetslokaler, vilken också är användbar för mätning i andra byggnader.

Solning i solarium

För att minska risken för hudcancer av ultraviolett strålning avråder de nordiska strålskyddsmyndigheterna generellt från solning i solarium. Även om den viktigaste källan till ultraviolett strålning är solen, så bidrar solarierna till att öka risken för hudcancer. Särskilt avråder myndigheterna personer som är under 18 år eller har ljus och känslig hud från att överhuvudtaget använda solarium.

Miljöpåverkan

Risken för direkt påverkan på miljön på grund av hygienisk verksamhet är försumbar. Däremot kan det finnas en risk för indirekt miljöpåverkan, t.ex. genom ovarsam kemikaliehantering.

Information till kunden

Skriftlig information bör lämnas till kunden beträffande eventuella hälsorisker i samband med den hygieniska behandlingen. I de fall speciell efterbehandling är nödvändig bör informationen omfatta lämpliga skötselrutiner⁴².

⁴⁰ Hygieniska gränsvärden och åtgärder mot luftföroreningar, AFS 2000:3.

⁴¹ Metodbeskrivning för mätning av radon på arbetsplatser, SSI 2004:01.

⁴² Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Lokalernas utformning och inredning

Detta kapitel innehåller en sammanställning av krav, regler och rekommendationer från olika myndigheter. Dessutom har olika branschorgan tagit fram riktlinjer för de verksamheter som ingår i respektive bransch. Exempel på sådana återfinns i bilagan *Riktlinjer från branschorgan – exempel*.

Allmänt

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) bör en lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet inte användas för annan verksamhet än vad den är avsedd för. Behandlingslokalen bör vara väl avskild, om den ligger i anslutning till annan verksamhet eller bostad. Vidare bör lokal för hygienisk verksamhet vara anordnad så att behandlingar med stor infektionsrisk kan avskiljas från övriga⁴³. Vid planering av en lokal är det också viktigt att ta hänsyn till flödet mellan rent och smutsigt för att begränsa risken för smittspridning.

Materialval och städbarhet

Medvetet materialval och god städbarhet är en viktig förutsättning för god hygien.

En lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet bör utformas så att rengöring och eventuell desinfektion av lokalen underlättas⁴⁴. Golv, väggar och inredning bör vara av material som är lätt rengörbart. Det är också viktigt att det finns tillräckligt med utrymme så att städningen inte försvåras. Se vidare *Luftkvalitet/Storlek och rumshöjd*.

Ytskikt som är slitstarka, lättskötta och som inte är dammfällor underlättar städningen. Det är viktigt att ytskikten inte har sprickor eller fogar som försvårar rengöringen. Textila golvbeläggningar eller mattor är olämpliga i lokaler för hygienisk verksamhet. Jämfört med släta golv är heltäckande mattor svåra att hålla rena med normal städutrustning.

⁴³⁻⁴⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Enligt föreskrifter från Arbetsmiljöverket⁴⁵ skall material väljas med hänsyn till städbarhet och till risk för allergier av rengöringsmedel.

Städbarheten beror mycket på lokalens storlek och utformning. Fria golvytor underlättar rengöringen. En mindre lokal som är praktiskt inredd är mer lättstädad än en större lokal som är övermöblerad och mer opraktiskt inredd.

Textila inredningar, som t.ex. gardiner, behöver vara tvättbara och tvättas regelbundet. Även eventuella växter måste hållas efter så att de inte samlar damm och andra föroreningar.

Praktiska tips

- Välj material som är släta och lätta att göra rena till golv, väggar och övrig inredning. Undvik textila mattor.
- Välj textilier som är lätta att göra rena och tvätta dem regelbundet.

Luftkvalitet

För att minska infektionsrisken samt öka välbefinnandet är det viktigt att luftkvaliteten är bra. Av Socialstyrelsens allmänna råd⁴⁶ framgår att en god luftkvalitet bör upprätthållas i lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Bra luftkvalitet är bland annat beroende av luftväxlingen samt lokalens storlek och rumshöjd. Många människor i en liten lokal, med en liten luftvolym eller med dålig luftväxling, innebär en hälsorisk.

Luftväxling

Utsöndringsprodukter från människor, fukt, kemiska ämnen, koldioxid och smittämnen måste ventileras bort. Fukt kommer från människor men även från dusch, tvätt, rengöring och städning. Kemiska ämnen kommer i huvudsak från de olika preparaten som används vid behandlingarna men de kan också avges från material och inventarier. Exempel på smittämnen som kan spridas i luften är influensavirus.

Vid bedömningen av om olägenhet för människors hälsa föreligger bör en helhetsbedömning göras av byggnadernas eller lokalernas förutsättningar för den aktuella verksamheten. I lokaler för allmänna ändamål är det betydelsefullt att hänsyn tas till antalet personer som vistas i lokalen, användningssättet, vistelsens längd, vädringsmöjligheter och rutinerna för

⁴⁵ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

⁴⁶ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

vädning. Bedömningen av om olägenhet för människors hälsa föreligger inbegriper i de enskilda fallen att särskild hänsyn tas till känsliga personer.

I en kunskapsöversikt⁴⁷ från Socialstyrelsen finns mer information om ventilation och hälsoskydd.

Enligt föreskrifter från Arbetsmiljöverket⁴⁸ skall luftväxling anordnas så att spridning av luftföroreningar begränsas.

I samband med tillsyn av befintlig verksamhet behöver ventilationssystemets funktion bedömas. Brister i ventilationen kan visa sig på följande sätt:

- Förekomst av obehaglig lukt är ett första tecken på att luftkvaliteten är dålig.
- Kondens på fönstrens insida är också ett tecken på att luftväxlingen inte är tillräcklig i förhållande till personbelastning och annan verksamhet i rummet som ger ett fuktillskott.
- Skillnaden mellan inne- och uteluftens fukthalt ger vägledning om ventilationen.
- Koldioxidhalten i lokalen i förhållande till personbelastningen ger också information om luftväxlingens funktion.

Alla typer av ventilationssystem måste underhållas och skötas så att dess funktion inte sätts ur spel. Vissa lokaler omfattas av krav på funktionskontroll av ventilationen (OVK)⁴⁹. En godkänd funktionskontroll innebär inte alltid att de krav som kan ställas med stöd av miljöbalken är uppfyllda. Verksamheten kan till exempel ha förändrats utan att luftflödena har anpassats till detta. Se vidare *Annan lagstiftning/Plan- och bygglagstiftningen*.

Praktiska tips

- Ordna ett uteluftflöde på minst 7 l/s för varje person som samtidigt beräknas vistas i lokalen. Förstärkning av allmänventilationen eller en komplettering med punktutslug kan ibland behövas, t.ex. vid verksamheter där kemiska ämnen hanteras eller där värme och fukt alstras.
- Förse lokalen med öppningsbart fönster för vädning och dagsljusinsläpp.

⁴⁷ ”Ventilation och hälsoskydd” kunskapsöversikt från Svensk Byggtjänst och Socialstyrelsen, 1998.

⁴⁸ Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

⁴⁹ Boverkets föreskrifter och allmänna råd, senast omtryckt BFS 1999:25.

Storlek och rumshöjd

Behandlingslokalens volym har betydelse för luftkvaliteten. Lokalens storlek har dessutom betydelse för städbarheten. För att få en volym på lokalen som ger förutsättningar för en bra luftkvalitet är det viktigt att rumshöjden inte är för låg.

Arbetsmiljöverket har föreskrivit⁵⁰ att arbetslokaler skall ha tillräcklig area och fri höjd med hänsyn till verksamheten. I kommentaren till 6 § anges att för arbetslokaler är en rumshöjd på 2,70 m i allmänhet tillräcklig, men att 2,40 m kan vara tillräcklig där endast ett mindre antal personer vistas.

Praktiska tips

- Välj lokaler med en rumshöjd på minst 2,4 m i behandlingslokalen och 2,1 m i förrådsutrymmen. I behandlingslokaler där ett större antal personer vistas kan det vara lämpligt med en rumshöjd på 2,7 m. Rumshöjd räknas normalt till undertak och till underkant av balkar, ventilationskanaler och liknande.
- Se till att det inte blir för trångt. Golvytan för varje arbetsplats skall helst inte understiga 5 m². I behandlingsrum med enstaka arbetsplatser behövs oftast en större yta per arbetsplats.

Det är också viktigt att utrymmet mellan behandlingsplatserna är så stort att det går lätt att städa.

Temperatur

Människan upplever det termiska klimatet genom luftens temperatur, värmestrålning, lufthastighet, luftfuktighet, egna fysiska aktiviteter och klädernas förmåga att isolera.

En temperatur på 20–24 °C brukar anses vara lämplig i en lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet. För hög temperatur kan, förutom minskad komfort, leda till en gynnsammare tillväxt av mikroorganismer. Om det finns risk för drag, t.ex. från ytterdörr, är det lämpligt att vidta åtgärder mot detta, t.ex. att anordna vindfång.

Arbetsmiljöverket ställer i sina föreskrifter⁵¹ krav på att arbetslokaler skall ha lämpligt termiskt klimat. Det skall vara anpassat till arbetets art, om arbetet är lätt eller tungt, om det är rörligt eller utförs stillasittande. Där finns också krav på skydd mot besvärande drag.

⁵⁰⁻⁵¹ Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

Eftersom alla omfattas av miljöbalkens hushållningsprinciper, skall även verksamhetsutövaren i yrkesmässig hygienisk verksamhet verka för att energibesparande åtgärder vidtas. Byggnader som hålls uppvärmda behöver t.ex. värmeisoleras för att undvika onödig energiförbrukning⁵².

Praktiska tips

- Se till att det är bra temperaturförhållanden i lokalen. 20–24 °C kan vara lämpligt.
- Förse ingång direkt utifrån med vindfång och/eller uppvärmningsanordning för motverkade av drag och kyla.

Dagsljus och belysning

I en lokal för yrkesmässig hygienisk verksamhet är det viktigt att belysningen är tillräckligt bra så att rengöring och städning kan utföras på ett noggrant sätt. För kontroll av rengöring och städning behövs också en god belysning.

Arbetsmiljöverket⁵³ anger i sina föreskrifter att arbetslokal normalt skall ha dagsljus.

Praktiska tips

- Utrusta lokalen med tillfredsställande belysning.
- Förse lokalen med öppningsbart fönster, främst för luftkvalitetens skull, men också för insläpp av dagsljus.

Toaletter

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd⁵⁴ bör det finnas tillräckligt med toaletter. Dessa bör vara försedda med tvättställ med rinnande varmt och kallt vatten, flytande tvål och engångshanddukar. Hur många toaletter som behövs är bl.a. beroende av vilken typ av behandling som utförs i verksamheten.

I Arbetsmiljöverkets föreskrifter⁵⁵ ställs krav på att det på arbetsställen skall finnas tillräckligt antal toaletter för de arbetstagare som arbetar samtidigt. Toaletterummen skall vara tillräckligt stora och avskilda och ha låsbar dörr.

I toaletterummet, eller i anslutning av detta, skall det finnas en tvättplats.

⁵² MB 1 kap. 1§.

^{53, 55} Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

⁵⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Praktiska tips

- Inred lokalen med separat personaltoalett och kundtoalett med tvättställ, flytande tvål och engångshanddukar. Undantagsvis kan en gemensam toalett accepteras, t.ex. vid kortvariga behandlingar i en lokal med få behandlingsplatser (< 4)

Tvättställ m.m.

För att man skall kunna hålla en god handhygien behöver det finnas tvättställ med flytande tvål och engångshanddukar i behandlingslokalen.

Lokaler för hygienisk behandling bör, enligt allmänna råd⁵⁶, vara utrustade med lämpligt placerade tvättställ som bör ha rinnande varmt och kallt vatten, flytande tvål, engångshanddukar samt desinfektionsmedel. Tvättställ i toalettutrymmen räknas inte i detta sammanhang.

När det gäller duschar för kunder är det främst vid solarieverksamhet och liknande som det kan vara nödvändigt. Duschmöjlighet har också ansetts vara lämplig vid annan hygienisk behandling, t.ex. vissa typer av massage och kroppsbehandlingar.

Av Arbetsmiljöverkets föreskrifter och allmänna råd⁵⁷ framgår bland annat att det på arbetsställen skall finnas tvättplatser med tillräcklig mängd varmt och kallt vatten samt att handdukar av engångstyp är lämpliga vid handtvätt. Beroende på arbetets art kan krav ställas på dusch för personalen. Vidare framgår av deras föreskrifter⁵⁸ att de anordningar som behövs för att upprätthålla god hygien skall vara lätt tillgängliga. Vid arbete som medför smittrisk skall handtvättanordning och desinfektionsmedel för huden finnas i omedelbar anslutning till arbetsområdet.

Eftersom alla omfattas av miljöbalkens hushållningsprinciper, skall även en verksamhetsutövare som bedriver hygienisk verksamhet, verka för att vatten- och energibesparande åtgärder vidtas⁵⁹. Sådana åtgärder är till exempel snålspolande toaletter och duschmunstycken samt termostatreglage. Vattenbesparande åtgärder i duschrum är även viktigt för att minimera fukten i lokalerna.

⁵⁶ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

⁵⁷ Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

⁵⁸ Arbetsmiljöverkets föreskrifter om mikrobiologiska arbetsmiljörisker – smitta, toxinpåverkan, överkänslighet, AFS 2005:1.

⁵⁹ 1 kap. 1 § MB.

Praktiska tips

- Inred behandlingslokalen med tvättställ, med flytande tvål och engångshanddukar.
- Förse väggen kring tvättstället med ytskikt som tål vatten.
- Utrusta lokal för solarium med en dusch för var fjärde solsäng.

Plats för rengöring, desinfektion och sterilisering

Särskilda utrymmen för diskning/rengöring, desinfektion och sterilisering av redskap, instrument m.m. är en förutsättning för en bra hygien. Därigenom minskar riskerna för smittspridning vid yrkesmässig hygienisk verksamhet. Det är viktigt att utrymme för sterilisering är väl avskilt från behandlingsutrymmet.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd⁶⁰ bör det finnas särskilda utrymmen med arbetsbänkar, rinnande varmt och kallt vatten samt lämpliga anordningar för rengöring, desinfektion och sterilisering av instrument och redskap. Utrymmena behöver vara tillräckligt stora så att smutsigt och rent kan hållas åtskilt. Se vidare *Rengöring* och *Desinfektion*.

Tvätt av handdukar, bänköverdrag och dylikt som kommer i direkt kontakt med kunden kan godtas i lokalen om det finns särskilt utrymme för detta samt torkmöjligheter, t.ex. torktumlare. Utrymme och utrustning för tvätt och torkning måste anpassas till verksamhetens behov. Utrymmet behöver vara lättstädad och välventilerat.

Om fotvård ingår i verksamheten bör lokalen vara utrustad med en separat utslagsvask för fotbadsvatten samt tappkran med varmt och kallt vatten⁶¹. Väggen kring vasken utförs lämpligen av material som tål väta och lätt kan torkas av.

⁶⁰⁻⁶¹ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Praktiska tips

Alla verksamheter:

- Anordna en speciell plats för rengöring och desinfektion av utrustning.

Verksamhet med risk för blodsmitta:

- Anordna ett avskilt utrymme för rengöring, desinfektion och sterilisering av instrument m.m.
- Utforma utrymmen och inredning så att sterilt och icke sterilt material kan hållas åtskilt.

Fotvård:

- Förse lokalen med särskild utslagsvask för fotkarsvatten samt möjlighet till påfyllning av rent vatten.

Städutrymme

Ett städutrymme med funktionell utrustning behövs för att minska risken för smittspridning.

Råd beträffande städutrymme finns i Socialstyrelsens allmänna råd⁶². Utrymmet bör vara försett med utslagsvask och rinnande kallt och varmt vatten. Städutrymmet behöver vara väl ventilerat, tillräckligt stort och väl utrustat med upphängningsanordningar och hyllor för städutrusning. Det är viktigt att fuktig utrustning kan förvaras så att den snabbt torkar. Det är också viktigt med undertryck i städutrymmet så att inte smutsig luft sprids i lokalen. Utslagsvask med kallt och varmt vatten finns lämpligen i städutrymmet men i undantagsfall kan utslagsvasken finnas i nära anslutning till städutrymmet under förutsättning att hygien inte försämrats.

Enligt föreskrifter från Arbetsmiljöverket⁶³ skall städutrymme finnas.

I större verksamheter kan det finnas behov av särskild tvättmaskin med torkutrustning för städtextilier. Tvättmaskin eller annan möjlighet till tvätt placeras då i eller i närheten av städutrymmet.

⁶² Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

⁶³ Arbetsarkyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

Praktiska tips

- Se till att det finns ett ventilerat städutrymme med utslagsvask och rinnande kallt och varmt vatten.

Förrådsutrymmen

Utrymmen i tillräcklig omfattning behövs för förvaring av kläder, förbrukningsartiklar, redskap, smutstvätt och dylikt. Trånga lokaler och utrymmen försvårar städningen och minskar förutsättningarna för en god hygien. Det är viktigt att arbetskläder och privata kläder förvaras åtskilda så att inte smittämnen och andra föroreningar kan överföras.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd⁶⁴ bör det finnas utrymme för personalens ombyte och förvaring av kläder.

Arbetsmiljöverkets föreskrifter⁶⁵ anger att krav kan ställas på skilda utrymmen för förvaring av arbetskläder och privata kläder, eventuellt även skilda omklädningsrum för män och kvinnor.

Utrymme för tillfällig förvaring av smutstvätt behöver vara ventilerat. Smutstvätt hålls avskild från ren tvätt.

Praktiska tips

- Anordna separata förvaringsutrymmen för arbetskläder respektive privata kläder.
- Se till att det finns tillräckliga förrådsutrymmen för förbrukningsmaterial, redskap, smutstvätt och dylikt.

Utrymme för sopor/avfall

Ett soputrymme behövs i anslutning till lokalen. Utrymmet kan vara gemensamt med fastigheten i övrigt, om fastighetsägaren och kommunen tillåter det.

Bubbelpool, bubbelbadkar m.m.

I anslutning till yrkesmässig hygienisk verksamhet kan kunderna ha tillgång till bubbelpool, bubbelbadkar och liknande. Dessa verksamheter går under begreppet badanläggningar. Verksamhetsutövaren är ansvarig för att vattenkvaliteten kontrolleras (egenkontroll).

⁶⁴ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2006:4) om yrkesmässig hygienisk verksamhet.

⁶⁵ Arbetsarkyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

Socialstyrelsen har utarbetat allmänna råd för bassängbadvatten⁶⁶. De kvalitetskrav som gäller för badvatten i bassänger gäller även för bedömning av vattenkvaliteten i badtunnor, bubbelpooler, mindre bubbelbadkar m.m.

Riskbedömning för personalen skall göras enligt föreskrifter från Arbetsmiljöverket⁶⁷.

Vatten

För att en god hygien skall kunna upprätthållas i en yrkesmässig verksamhet med hygienisk behandling erfordras vatten i tillräcklig mängd och av tillfredsställande beskaffenhet. Det är särskilt viktigt vid verksamhet där det finns risk för blodsmitta.

Behovet av tillgång på vatten varierar beroende på verksamhetens storlek, behandlingstyp m.m. I samband med nyanläggning och tillsyn kan miljökontoret begära en redovisning av hur vattenförsörjningen är ordnad samt vattnets kvalitet⁶⁸.

För dricksvatten i kommersiell verksamhet finns föreskrifter utgivna av Livsmedelsverket⁶⁹. Yrkesmässig hygienisk verksamhet omfattas av dessa endast om dricksvatten tillhandahålls kunderna.

Legionärssjukan är en allvarlig sjukdom som kan spridas med VVS-installationer. Legionellabakterier förekommer naturligt i sjöar och vattendrag i mycket låga koncentrationer. De finns också sporadiskt i distributionsnätet för dricksvatten och i andra vattensystem i samhället där de har möjlighet att växa till.

Vattnets hantering i byggnadens ledningar och tekniska installationer kan ge förutsättningar för tillväxt. Om vattnet blir stillastående och dessutom värms upp ökar risken. För att undvika problem med stillastående vatten i ledningssystem vid säsongsstängda verksamheter tömmer man ofta systemet vid säsongsslut. Ett vattenledningssystem som inte töms helt, innebär också en tillväxtrisk. Systemet blir lättare att tömma helt om detta beaktats redan vid projekteringen och installationen. Risken för tillväxt i ett fyllt system minskas om det genomspolas regelbundet. Ju oftare det genomspolas, desto mindre risk. I samband med uppstart kan genomspolning gärna göras med varmvatten.

Legionellasmitta förutsätter förutom höga bakterietal i vattnet att personen andas in bakterierna via aerosol. Bildning av aerosol förekommer

⁶⁶ Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2004:7) om bassängbad.

⁶⁷ Arbetsmiljöverkets föreskrifter om mikrobiologiska arbetsmiljörisker – smitta, toxinpåverkan, överkänslighet, AFS 2005:1.

⁶⁸ 26 kap. 21 § MB.

⁶⁹ Livsmedelsverkets föreskrifter om dricksvatten, SLVFS 2001:30.

vid olika typer av verksamhet och alltid vid duschning, spolning i handfat eller från bubbelbad.

Socialstyrelsen har gett ut ett meddelandeblad om legionella⁷⁰. Där rekommenderas bl.a. att temperaturen bör vara lägst 60 °C i varmvattenberedare och lägst 50 °C vid alla tappställen. För sanering av systemet rekommenderas tillfällig höjning till 70 °C i beredaren och spolning på alla tappställen med minst 60-gradigt vatten i minst tio minuter.

Mer information om legionella finns bland annat i Boverkets byggregler⁷¹ samt i information från Boverket⁷² respektive VVS-branschen⁷³.

Enskilt avlopp

Ibland är lokaler för yrkesmässig hygienisk verksamhet lokaliserade så att avloppsvattnet från verksamheten måste ledas till en enskild avloppsanläggning. Sådana avloppsanläggningar prövas i särskild ordning enligt miljöbalken⁷⁴. Tillstånd behövs för avloppsanordning som skall belastas med toalettavlopp. Tillstånd krävs också om en vattentoalett ansluts till befintlig avloppsanordning. En avloppsanordning utan vattentoalett samt ändring av avloppsanordning är anmälningspliktig. Om det behövs för att skydda människors hälsa och miljön får kommunen utfärda lokala föreskrifter.

Tillståndsansökan och anmälan görs till miljönämnden i den aktuella kommunen. Miljökontoren kan lämna närmare upplysningar om vad som gäller.

Naturvårdsverket har tagit fram förslag till nya allmänna råd om små avloppsanläggningar.

⁷⁰ Socialstyrelsens Meddelandeblad nr 13/93.

⁷¹ BFS 1993:57.

⁷² Boverkets broschyr "Har du legionella i dina vattenledningar?", 2000.

⁷³ Legionella – Risker i VVS-installationer, VVS-installatörerna, 2002.

⁷⁴ 13§ FMH.

Miljöbalken och hälsoskyddet

En hälsosam och god livsmiljö

Miljöbalkens mål⁷⁵ är att främja en hållbar utveckling och på så sätt tillförsäkra nuvarande och kommande generationer en hälsosam och god livsmiljö. Miljöbalken skall tillämpas så att människans hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter.

Miljöbalkens hänsynsregler

Miljöbalkens grundläggande hänsynsregler⁷⁶ riktar sig till alla, enskilda människor eller verksamhetsutövare, som gör eller skall göra något som faller under balkens tillämpningsområde. Följande hänsynsregler skall följas i syfte att uppnå miljöbalkens mål:

- Bevisbörderegeln – Omvänd bevisbörda – Den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd skall visa att detta kan ske utan risk för olägenhet för människors hälsa eller för miljön och kunna visa att man följer miljöbalken.
- Kunskapskravet – Den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd skall ha kunskap om vad detta innebär för människors hälsa och för miljön.
- Försiktighetsåtgärder – Redan risken för olägenhet innebär krav på åtgärd.
- Platsvalsregel. Den plats som väljs ska vara lämplig och innebära minsta intrång och olägenhet för hälsa och miljö.
- Hushållnings- och kretsloppsprinciperna – Den som bedriver en verksamhet skall hushålla med råvaror och energi.
- Produktvalsprincipen – Den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd skall välja sådana produkter som är minst skadliga för hälsan och miljön.
- Rimlighetsavvägning. – Den innebär bland annat att krav som ställs

⁷⁵ 1 kap. MB.

⁷⁶ 2 kap. MB.

enligt miljöbalken ska vara hälso- och miljömässigt motiverade utan att vara ekonomiskt orimliga.

Regler för nickel

Regler som omfattar nickel finns i miljöbalken, förordningen om kemiska produkter och biotekniska organismer⁷⁷ samt i Kemikalieinspektionens föreskrifter om kemiska produkter och biotekniska organismer⁷⁸. Reglerna gäller dem som tillverkar, importerar och tillhandahåller produkterna till slutanvändaren.

Av föreskrifterna framgår att nickel och dess föreningar inte får användas i stift, ringar eller andra inlägg som efter håltagning placeras i öron eller andra delar av människokroppen, såvida inte den mängd nickel som avges från dessa inlägg är mindre än 0,2 mikrogram per cm² och vecka.

I varor som t.ex. örhängen, halsband, armband, ringar, nitar och blyxtlås får inte nickel eller dess föreningar användas om den mängd nickel som avges från de delar som kommer i direkt och långvarig kontakt med huden överstiger 0,5 mikrogram per cm² och vecka.

Verksamhetsutövaren har ansvar för att de smycken som används vid håltagning/piercing uppfyller kraven.

Regler för kosmetiska och hygieniska produkter

Regler som omfattar kosmetiska och hygieniska produkter (KoH-produkter) finns i miljöbalken, förordningen om kosmetiska och hygieniska produkter⁷⁹ samt i Läkemedelsverkets föreskrifter. Till grund för flera av de svenska reglerna finns direktiv utarbetade av EG.

Bestämmelserna innehåller krav på:

- innehållsämnen,
- dokumentation av produkten,
- märkning av förpackningen, t.ex. med fullständig innehållsdeklaration,
- anmälan från importörer/tillverkare av produkter och verksamhet, samt
- anmälan av verksamhet.

Av Läkemedelsverkets föreskrifter kan nämnas ”Föreskrifter om förbud

⁷⁷ SFS 1998:941.

⁷⁸ KIFS 1998:8 (med ändringar).

⁷⁹ SFS 1993:1283 (omtryckt 1998:955).

och begränsningar för vissa ämnen att ingå i kosmetiska eller hygieniska produkter⁸⁰ och ”Föreskrifter om kontroll av kosmetiska och hygieniska produkter”⁸¹.

Vissa ämnen som kan innebära hälsorisker omges av särskilda restriktioner. Några av dem är totalförbjudna och får inte alls ingå i KoH-produkter. Andra får bara ingå i begränsad koncentration eller i förening med andra begränsningar eller villkor vid användandet.

För konserveringsmedel, färgämnen och UV-filter gäller att endast de ämnen som finns förtecknade i föreskriften får användas.

Ovanstående bestämmelser gäller produkter som appliceras på kroppen, men omfattar inte produkter som förs in i kroppen som t.ex. permanenta tatueringar. Dessa omfattas för närvarande endast av de generella bestämmelserna för kemiska produkter.

Olägenhet för människors hälsa

Hälsoskydd innebär att människor skall skyddas mot störningar som innebär risk för olägenhet för människors hälsa⁸². Olägenhet för människors hälsa är ett grundläggande begrepp⁸³ i arbetet med hälsoskydd:

- Med *olägenhet* avses en störning som enligt medicinsk eller hygienisk bedömning kan påverka en människas hälsa menligt i fysisk eller psykisk mening. Även sådana störningar som kan påverka människors välbefinnande, till exempel lukt och inomhusklimat, omfattas.

Olägenheterna skall kunna kopplas till den fysiska miljön, det vill säga ha anknytning till någon form av användning av fast eller lös egendom. De störningar som avses är sådana som inte är ringa och som inte är helt tillfälliga.

- En *ringa störning* är en sådan störning som bara påverkar någon enskilda person negativt, medan människor i allmänhet inte störs. Man skall dock ta hänsyn till personer som är något känsligare än normalt, till exempel allergiker.
- En störning skall ha en *viss varaktighet*, antingen genom att den pågår under en sammanhängande tid eller att den återkommer, regelbundet eller oregelbundet.
- Bedömningen av om en störning skall omfattas av begreppet olägen-

⁸⁰ LVFS 1993:2 (med ändringar).

⁸¹ LVFS 2004:12.

⁸² 9 kap. 3§ MB.

⁸³ Prop. 1997/98:45, MB del 2, Författningskommentar och bilaga 1, s. 109.

het skall ske *från medicinska eller hygieniska utgångspunkter*, utan att hänsyn tas till ekonomiska aspekter eller tekniska avvägningar. Vid beslutet om krav på åtgärder görs bedömningen av hur långtgående åtgärder som är *skäligt* att kräva.

Miljöbalken med följdförfattningar innehåller övergripande, men även mer detaljerade, bestämmelser. Bestämmelserna är ändå inte så detaljerade att till exempel gränsen för olägenhet för människors hälsa alltid framgår. Bland annat genom överprövningar av tillsynsmyndigheternas beslut förtydligas efterhand miljöbalkens gränser.

Skador eller olägenheter för miljö⁸⁴

Även miljön skall enligt miljöbalken skyddas mot skador och olägenheter som t.ex:

- påverkan på grund av utsläpp eller andra liknande orsaker,
- utarmande av värdefulla natur- och kulturmiljöer, frilufts- eller upplevelsevärden,
- minskning av den biologiska mångfalden, och
- misshushållning med naturresurser, energi eller material.

Tillsynsvägledning av hälsoskyddsarbetet

Lokal tillsynsmyndighet för den operativa tillsynen i hälsoskyddsfrågor är enligt miljöbalken kommunens miljönämnd⁸⁵.

Socialstyrelsen har ansvar för tillsynsvägledning av hälsoskydd i lokaler för yrkesmässig hygienisk verksamhet, bostäder m.m. samt övriga hälsoskyddsfrågor av hygienisk och medicinsk karaktär.

Även länsstyrelserna har ansvar för tillsynsvägledning⁸⁶ i hälsoskyddsfrågor.

Tillsynsvägledning innebär att:

- samordna den operativa tillsynen,
- följa upp resultatet av den operativa tillsynen,
- utvärdera den operativa tillsyn som genomförs,
- underlätta den operativa tillsynen genom rådgivning,
- samordna informationsförsörjningen.

⁸⁴ Exakt definition, se 1 kap. 1 § MB.

⁸⁵⁻⁸⁶ Med undantag för försvarets verksamheter där Generalläkaren har tillsynen.

Anmälan enligt miljöbalken

Syftet med anmälan är att miljönämnden ska ha möjlighet att lämna råd, begära förändringar eller förbjuda att en lokal tas i bruk för en verksamhet som den inte är utformad för eller lämpad för. Genom anmälan får också nämnden i ett tidigt skede kännedom om nya tillsynsobjekt.

Vilka verksamheter skall anmälas?

Enligt 38§ FMH⁸⁷ är det förbjudet att utan anmälan driva eller arrangera

1. verksamhet där allmänheten yrkesmässigt erbjuds hygienisk behandling som innebär risk för blodsmitta genom användning av skalpeller, akupunktur nålar, piercningsverktyg eller andra liknande skärande eller stickande verktyg. **Kommentar:** Anmälningsplikten gäller inte sådana verksamheter där man vid håltagning (t.ex. av öron) enbart använder ett sterilt smycke som sitter i en engångskassett och där smycket inte behöver vidröras, eftersom det då inte finns risk för blodsmitta. Däremot ingår dessa verksamheten bland de yrkesmässigt hygieniska och omfattas av generella krav på egenkontroll m.m.
2. bassängbad som är upplåtna åt allmänheten eller som annars används av många människor, eller
3. förskola, öppen förskola, fritidshem, öppen fritidsverksamhet, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, specialskola, sameskola eller internationell skola.

Anmälan görs till miljönämnden (generalläkaren⁸⁸) i den kommun där verksamheten avses drivas eller arrangeras. En anmälningspliktig verksamhet får påbörjas tidigast sex veckor efter det att anmälan har gjorts, om inte tillsynsmyndigheten bestämmer något annat.

⁸⁷ Förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd med ändring (2007:674 samt 2011:567)

⁸⁸ För försvarets verksamheter.

Uttrycket ”yrkesmässigt” finns inte beskrivet i förarbetena till miljöbalken. Vid bedömning av om en verksamhet eller en åtgärd är yrkesmässig kan nedanstående punkter användas:

Den som bedriver verksamheten eller vidtar åtgärden

- är näringsidkare,
- kallar sig företagare,
- bedriver uppenbarligen verksamhet kommersiellt,
- utför tjänster åt någon annan,
- tar betalt,
- marknadsför verksamheten/åtgärden, och/eller
- agerar inte som privatperson.

Uppräkningen är inte uttömmande. Bedömningen sker alltid från fall till fall.

Vem skall göra anmälan?

Verksamhetsutövaren har huvudansvaret för att göra anmälan⁸⁹. I de fall en fastighetsägare vill iordningställa en lokal för hygienisk verksamhet, innan en utövare är utsedd, kan fastighetsägaren kontakta tillsynsmyndigheten för att få veta vilka krav som ställs på lokalen. En verksamhetsutövare måste dock alltid anmäla sin verksamhet.

Det finns inga krav i förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd på att anmäla en överlåtelse. Uppgifter om ägar- och ansvarsförhållanden omfattas av egenkontrollen⁹⁰. Miljökontoret har rätt att begära in dessa uppgifter som underlag för sina tillsynsregister⁹¹.

Fler verksamheter i samma lokal

En verksamhetsutövare kan ha lokaler för olika verksamheter som, var för sig, skulle vara anmälningspliktiga enligt 38§ FMH. Det kan t.ex. vara en badanläggning, en lokal för hygienisk verksamhet m.m. Verksamhetsutövaren skall i anmälan redovisa alla typer av verksamheter för att tillsynsmyndigheten skall kunna bedöma de hälsomässiga riskerna i lokalerna och verksamheten.

Om olika verksamhetsutövare bedriver anmälningspliktig verksamhet i anslutning till varandra, ”under samma tak”, får de göra separata anmäl-

⁸⁹ 38§ FMH.

⁹⁰ 4§ FVE.

⁹¹ 26 kap. 21§ MB.

ningar av sina respektive verksamheter. Det kan t.ex. gälla verksamhetsutövare som var och en har sin egen behandlingsstol i en frisersalong.

Då måste man kunna redovisa hur ansvaret för de olika verksamheterna är fördelat för att tillsynsmyndigheten även i dessa fall skall kunna bedöma de hälsomässiga riskerna i lokalerna och verksamheterna. Även ansvarsfördelningen mellan verksamhetsutövare av olika anmälningspliktiga verksamheter omfattas av egenkontrollen⁹².

Ambulerande verksamhet m.m.

Yrkesmässig verksamhet med hygienisk behandling som omfattas av anmälningsplikten måste anmälas även om man inte arbetar i sin egen lokal, t.ex. vid besök i hem eller på mässor. Anmälan görs till den kommun där utövaren har utrymmen för rengöring, lagring m.m.

Det är lämpligt att den som bedriver ambulerande verksamhet även meddelar de kommuner man avser att verka i. Respektive miljökontor har då möjlighet att dels hämta in behövliga uppgifter från verksamhetsutövaren och dels meddela ifall en skriftlig anmälan krävs.

När verksamheten bedrivs i en husvagn eller en husbil som flyttas runt mellan olika kommuner görs anmälan till varje kommun där verksamheten bedrivs. Lika höga krav på allmän hygien samt hantering och i förekommande fall smittrening av instrument eller användning av engångsmaterial gäller för ambulerande verksamheter som för de stationära.

Det är alltid verksamhetsutövaren som ansvarar för att verksamheten anmäls och att den bedrivs så att risk för människors hälsa inte uppkommer. Utövaren är också skyldig att utöva egenkontroll av sin verksamhet.

Anmälan

En anmälningspliktig verksamhet får påbörjas tidigast sex veckor efter det att anmälan har gjorts, om inte miljönämnden bestämmer något annat. Anmälan anses ha gjorts först den dag den kommit in till myndigheten (miljönämnd eller motsvarande).

Vid hantering av bygglovsärenden brukar verksamhetsutövaren bli uppläst om att anmälan även ska göras enligt miljöbalken. Verksamhetsutövaren är skyldig att känna till miljöbalkens krav på anmälan. Förvaltningslagen⁹³ anger dock att en myndighet ska lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskild som gäller myndighetens verksamhetsområde.

⁹² 4§ FVE.

⁹³ 4§ förvaltningslagen (1986:223).

Om en tidig kontakt upprättas mellan miljökontor och den kommande verksamhetsutövaren får miljökontoret möjlighet att påtala uppenbara brister som annars, i ett senare skede, skulle behöva åtgärdas efter myndighetens krav. Både verksamhetsutövaren och miljökontoret har således nytta av en tidig kontakt.

En anmälan enligt 38§ FMH skall⁹⁴

- vara skriftlig,
- innehålla de uppgifter, ritningar och tekniska beskrivningar som behövs för att bedöma de lokaler, anordningar och anläggningar som avses i anmälan.

Som underlag för miljökontorets bedömning av verksamhetens tillsynsbehov samt underlag för register⁹⁵, är det vanligt att man begär in uppgifter om till exempel:

- ägarens namn, postadress, telefonnummer och organisationsnummer,
- eventuell föreståndares namn,
- lokalens/verksamhetens namn, postadress och telefonnummer,
- var verksamheten skall bedrivas; gatuadress och fastighetsbeteckning,
- fastighetsägarens namn.

Av ritningarna framgår bland annat

- lokalens storlek, utformning och inredning.

Därutöver kan det behövas uppgifter om

- typ av verksamhet/verksamhetsbeskrivning,
- antalet behandlingsplatser,
- typ av ventilationssystem,
- användning av kemiska produkter,
- avfallshantering.

Kompletterande uppgifter och separat ärendehandläggning behövs ibland om anläggningen har enskilt avlopp, till exempel markbädd, infiltrationsanläggning, minireningsverk eller någon annan teknisk lösning⁹⁶.

⁹⁴ 46§ FMH.

⁹⁵ 26 kap. 21§ MB.

⁹⁶ 13-14§§ FMH.

Om miljökontoret inte anser att en anmälan uppfyller kraven på en anmälan kan myndigheten begära komplettering⁹⁷. Begäran om komplettering kan göras muntligt, i tjänsteskrivelse eller som föreläggande.

Beslut

När ett anmälningsärende är tillräckligt utrett kan miljönämnden:

- Underrätta den som gjort anmälan om att ärendet inte för tillfället föranleder någon åtgärd från myndighetens sida. Det betyder att nämnden för närvarande inte har några invändningar mot att verksamheten bedrivs i anmäld lokal (detta besked kan lämnas som formellt beslut eller genom tjänsteskrivelse). Ett sådant ställningstagande innebär att nämnden vid ett senare tillfälle i samband med tillsyn ändå kan återkomma med krav⁹⁸.
- Genom formellt beslut ge föreläggande om åtgärd⁹⁹.
- Genom formellt beslut förbjuda verksamheten¹⁰⁰.

Miljönämnden har rätt att ta ut en avgift för sin handläggning av anmälan. Kommunfullmäktige i respektive kommun beslutar om avgiftens storlek¹⁰¹.

Förändring av verksamhet

Om en ny typ av verksamhet startas i en lokal eller anläggning som redan är anmäld enligt FMH skall den oftast anmälas. De nya verksamheterna kan innebära att vissa kompletterande bedömningar måste göras beträffande risker för människors hälsa. Exempel på sådana förändringar är:

- När verksamheten i en lokal för hårvård utökas med fotvård.
- När en lokal för massage eller solarium anordnas i en simhall.

Miljökontoret har också behov av uppgifter om de nya verksamheterna för sina register och som underlag för att kunna bedöma verksamhetens tillsynsbehov. Se mer om detta under rubriken *Behovsutredning och tillsynsplan*.

⁹⁷ 26 kap. 21§ MB.

⁹⁸ 26 kap. 1 och 9§§ MB.

⁹⁹⁻⁹⁹ 26 kap. 9§ MB.

¹⁰⁰ 27 kap. 1§ MB.

Miljösanktionsavgift

Miljönämnden skall besluta om en miljösanktionsavgift (MSA) om anmälan inte har gjorts¹⁰². Avgiften skall betalas av näringsidkare som bedriver näringsverksamhet. Aktuella belopp anges i förordningen om miljösanktionsavgift¹⁰³.

Miljööverdomstolen har i praxis utrett hur begreppet ”näringsverksamhet” bör bedömas och kommit fram till följande:

En verksamhets syfte behöver inte vara att generera vinst för att betraktas som näringsverksamhet. Om verksamheten är av ekonomisk art och bedrivs yrkesmässigt är det en näringsverksamhet. Verksamheten är av ekonomisk art om den i väsentlig utsträckning finansieras av användarna/kunderna, exempelvis genom avgifter.

Naturvårdsverket har givit ut allmänna råd¹⁰⁴ och en handbok¹⁰⁵ om handläggning av ärenden om miljösanktionsavgifter. Dessa är skrivna för Naturvårdsverkets ansvarsområde, men innehåller principer och grundläggande synsätt, liksom tolkningar av rättsregler, som gäller hela miljöbalkens område.

Anmälan enligt annan lagstiftning

Verksamheter där solarier upplåts till allmänheten ska anmälas till kommunens miljökontor eller motsvarande enligt Statens strålskyddsinstituts föreskrifter om solarier¹⁰⁶.

Den som avser att bedriva verksamhet som omfattas av Socialstyrelsens tillsyn enligt lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område¹⁰⁷ skall anmäla detta till Socialstyrelsen senast en månad innan verksamheten påbörjas.

Mer om anmälan

Naturvårdsverket har givit ut en handbok¹⁰⁸ om tillståndsprövning och anmälan avseende miljöfarlig verksamhet. Handboken innehåller bland annat allmän information om förfarandet vid anmälan av lokaler.

¹⁰² 30 kap. 1 och 3 §§ MB.

¹⁰³ Förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgift (med ändringar).

¹⁰⁴ Naturvårdsverkets allmänna råd till 30 kap. MB och till förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgifter, NFS 2000:10.

¹⁰⁵ Handläggning av ärenden om miljösanktionsavgifter, Naturvårdsverkets Handbok 2001:1.

¹⁰⁶ 8 § SSIFS 1998:2

¹⁰⁷ 6 kap. 6-8 §§ LYS (1998:531).

¹⁰⁸ Tillståndsprövning och anmälan avseende miljöfarlig verksamhet, Naturvårdsverkets Handbok 2003:5.

Tillsyn enligt miljöbalken

Behovsutredning och tillsynsplan

Miljönämnden är lokal tillsynsmyndighet¹⁰⁹ för stora delar av miljöbalken. Nämnden har en obligatorisk skyldighet att bedriva tillsyn över bland annat miljö- och hälsoskyddet enligt 9 kap., över hantering av kemiska produkter enligt 14 kap. och över avfallshanteringen enligt 15 kap. MB.

Miljönämnden skall som underlag för sin tillsyn

- ha gjort en utredning som anger tillsynsbehovet och som årligen uppdateras,
- föra ett register över verksamheter som fordrar återkommande tillsyn,
- årligen upprätta en tillsynsplan,
- regelbundet följa upp och utvärdera tillsynsverksamheten¹¹⁰.

Tillsyn över yrkesmässig hygienisk verksamhet

Enligt förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd skall man i tillsynen ägna särskild uppmärksamhet bland annat åt lokaler där allmänheten yrkesmässigt erbjuds hygienisk behandling¹¹¹. Dessa verksamheter är av hälsoskyddsskäl särskilt viktiga att ha tillsyn över.

Tillsynsbehovet prioriteras utifrån hälso- och miljömässiga risker både när det gäller återkommande tillsyn och vid klagomål. Kunder som har anmärkningar på en verksamhet, t.ex. beträffande hygienrutiner, kan vända sig till miljökontoret i den kommun där verksamheten är. Vid klagomål kan risken ibland vara svår att bedöma innan miljökontoret har skaffat sig en egen uppfattning om problemet.

Hur angelägen den återkommande tillsynen över ett visst objekt är, bedöms bland annat utifrån följande:

- Vilka hälsorisker kan förknippas med denna typ av verksamhet? (Kan hälsorisker vara ”dolda” för kunderna så att de inte själva kan avgöra om de utsätts för hälsorisker?)

¹⁰⁹ Med undantag för försvarets verksamheter där Generalläkaren har tillsynen.

¹¹⁰ 7§ förordning (1998:900) om tillsyn enligt MB.

¹¹¹ 45§ FMH.

- Kan kunderna bestå av personer som är mer känsliga än normalt (t.ex. barn, äldre, allergiker)
- Finns det speciella förhållanden vid en viss verksamhet som motiverar särskild tillsyn?

En del verksamheter innebär mindre hälsorisker. Dessa kräver inte lika täta tillsynsintervall, men tillsynen kan kompletteras i samband med eventuella klagomål.

Varje kommun tar i sin behovsutredning och tillsynsplan ställning till tillsynsbehovet utifrån kännedom om de verksamhetstyper och enskilda objekt som finns i den egna kommunen¹¹². Vissa tillsynsobjekt behöver mer tillsyn än andra inom verksamhetstypen. Ett sätt att på ett systematiskt sätt öka kunskapen om den hygieniska standarden hos de egna tillsynsobjekten är till exempel att ha branschvisa genomgångar.

Beslut

Tillsynsbesök brukar dokumenteras i tjänsteanteckning, inspektionsrapport eller liknande. I samband med tillsyn kan miljökontoret begära in uppgifter om verksamheten (jämför avsnittet *Anmälan*)¹¹³.

Om brister har konstaterats i samband med tillsyn, och verksamhetsutövaren inte vidtar åtgärder, kan miljönämnden besluta om föreläggande om försiktighetsmått eller förbud¹¹⁴. En verksamhetsutövare har rätt att få ett skriftligt beslut med hänvisning till hur man överklagar.

Tillsynsavgift

Miljönämnden får ta ut en avgift för tillsyn av verksamheten. Kommunfullmäktige i respektive kommun beslutar om avgiftens storlek¹¹⁵. Taxan för tillsyn kan vara konstruerad som en timavgift eller som en fast årlig avgift.

Samarbete och samordning i tillsynen

Det framgår av genomgången av övrig lagstiftning som gäller yrkesmässig hygienisk verksamhet, att det finns många bestämmelser som reglerar verksamheterna. Därmed är också tillsynsmyndigheterna flera, vilket

¹¹² 7§ förordning (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken.

¹¹³ 26 kap. 21§ MB.

¹¹⁴ 26 kap. 9§ MB.

¹¹⁵ 27 kap. 1§ MB.

gör att samarbete och samordning är grundläggande för att tillsynen skall bli framgångsrik. Som exempel på andra tillsynsmyndigheters tillsyn kan nämnas följande:

Socialstyrelsens regionala tillsynsenheter har med stöd av lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område bl.a. tillsyn över de hygieniska behandlingar där utövaren är legitimerad av Socialstyrelsen. Tillsynen omfattar även utrustning som behövs för behandlingen, bl.a. tillbehör för smittrening och hygien i samband med behandlingen. Däremot har miljönämnderna tillsynen över lokaler och övriga hygienfrågor.

Generalläkaren har tillsyn över alla verksamheter inom försvaret, när det gäller miljöbalkens regler om bl.a. hälsoskydd. Generalläkaren arbetar både centralt och regional/lokalt.

Arbetsmiljöverket har tillsyn över arbetsmiljö och arbetslokaler i samband med yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Mer om tillsyn

Naturvårdsverket har givit ut en handbok¹¹⁶ om handläggning av ärenden vid operativ tillsyn. Den är skriven för Naturvårdsverkets ansvarsområde. Handbokens principer och grundläggande synsätt gäller dock hela miljöbalkens område.

¹¹⁶ Operativ tillsyn, Handbok 2001:4.

Egenkontroll enligt miljöbalken

Vem skall ha egenkontroll?

Miljöbalken innehåller bestämmelser som anger att den som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd har ett eget ansvar för att fortlöpande planera och kontrollera verksamheten. Grundkravet¹¹⁷ på egenkontroll gäller alla som omfattas av miljöbalkens bestämmelser.

Egenkontrollen innebär att verksamhetsutövaren skall ha kontroll över

- att miljöbalkens bestämmelser följs,
- att beslut som gäller för verksamheten följs, och
- att verksamhetens påverkan på hälsan och miljön övervakas.

Den som yrkesmässigt bedriver en tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet skall utöver det generella kravet i miljöbalken dessutom följa särskilda regler enligt förordningen om verksamhetsutövares egenkontroll¹¹⁸.

Grundkrav på egenkontroll

Syftet med kravet i miljöbalken på egenkontroll är att en verksamhetsutövare på egen hand skall åstadkomma och upprätthålla ett väl fungerande miljö- och hälsoskyddsarbete för sin verksamhet så att miljöbalkens och myndigheternas krav följs. Verksamhetsutövare skall bedöma vilka risker för människors hälsa och miljön som den egna verksamheten kan medföra samt på eget initiativ åtgärda brister i förebyggande syfte. Miljöbalkens allmänna hänsynsregler utgör en grund för bestämmelserna om egenkontroll.

Bevisbörderegeln, kunskapskravet och kravet på bästa teknik ingår i hänsynsreglerna i 2 kap. MB. I sin handbok¹¹⁹ om operativ tillsyn har Naturvårdsverket diskuterat hänsynsreglernas koppling till det generella kravet på egenkontroll:

¹¹⁷ 26 kap. 19§ MB.

¹¹⁸ FVE (1998:901).

¹¹⁹ Operativ tillsyn, Naturvårdsverkets Handbok 2001:4, s. 36–37.

”**Den omvända bevisbördan** bygger på att verksamhetsutövaren skall kunna visa för myndigheten att denne lever efter balken och andra krav som är ställda med stöd av den. För att kunna det måste verksamhetsutövaren inte bara visa att så är fallet utan också kunna tala om hur det redovisade resultatet tagits fram, det vill säga redovisa underlaget för påståendet. Underlaget består av de tillämpade rutinerna, metoderna och de gjorda bedömningarna.

Kunskapskravet innebär att kunskap skall gå före handling. Verksamhetsutövaren måste ha tillgång till kunskaper för att genomföra och upprätthålla kraven i olika lagar och bestämmelser. Kunskapskravet innebär därför också att fortlöpande hålla sig underättad om verksamheten, dess risker och dess påverkan på omgivningen. Allt detta innebär att det är mer än specialkunskap hos några få personer som behövs.

Hela organisationen omfattas av kunskapskravet. Detta följer av att kunskap måste knytas till hur ansvar fördelas (se nedan om bästa tillgängliga teknik) och att miljöarbetet bör innefatta ett helhetsperspektiv. Självklart varierar kravet på kunskap från person till person, beroende på vilket arbete eller vilken funktion personen har. Det är verksamhetsutövaren som skall se till att rätt kunskap finns på rätt plats i organisationen.

Bästa möjliga teknik är ett begrepp där ordet teknik innefattar mer än den använda teknologin. I ordet teknik ingår också frågor om utbildning, arbetsledning, drift, skötsel, underhåll, avveckling m.m. Det innebär bland annat att det skall finnas fungerande rutiner för att styra hur verksamheten i olika avseenden skall arbeta förebyggande¹²⁰. ”

Egenkontroll enligt egenkontrollförordningen

I förordningen om verksamhetsutövars egenkontroll¹²¹ preciseras delar av de krav på egenkontroll som följer av grundkravet. Egenkontrollförordningen gäller för verksamheter som omfattas av tillstånds- och anmälningsplikt enligt miljöbalken och som bedrivs yrkesmässigt. Se vidare *Vilka verksamheter skall anmälas?*

Egenkontroll vid yrkesmässig hygienisk verksamhet

Ansvarsfördelning och lämpliga rutiner för skötsel och kontroll är exempel på viktiga verktyg som underlättar för en verksamhetsutövare att bedriva sin verksamhet så att miljöbalken efterlevs.

¹²⁰ Prop. 1997/98:45 del 1 s. 216 och del 2 s. 17.

¹²¹ FVE (1998:901).

Exempel på vad som kan ingå i egenkontrollen:

- Ansvarsfördelning mellan verksamhetsutövare i de fall flera verksamhetsutövare bedriver anmälningspliktig verksamhet ”under samma tak”.
- Ansvarsfördelning bland personalen som tydligt anger vem som ansvarar för vad.
- Ansvarsfördelning för drift och underhåll mellan en verksamhetsutövare och en eventuell fastighetsägare.
- Rutiner för fortlöpande underhåll av lokaler och inredning.
- Rutiner för städning, rengöring och skötsel av lokaler och utrustning samt kontroll av åtgärderna.
- Rutiner för upprätthållande av god hygien i samband med behandlingar.
- Rutiner vid misstanke om smitta eller annan olägenhet för människors hälsa.
- Rutiner för att kontrollera att de kosmetiska och hygieniska produkter samt medicintekniska produkter som används uppfyller gällande bestämmelser.
- Fortlöpande och systematiska undersökningar och bedömningar av verksamhetens risker från hälso- och miljösynpunkt.
- Rutiner för hantering av kemiska ämnen. Kontroll av förbrukningen av kemiska produkter och överväganden för att tillämpa produktvalsprincipen, se vidare *Miljöbalkens hänsynsregler*. Med kunskap om använda kemikalier kan de hälso- och miljömässiga skälen för utbyte, liksom arbetsmiljöskäl, beaktas.
- Rutiner för kontroll av avfallshanteringen.

Tillsyn och egenkontroll

Krav på egenkontroll finns även i andra bestämmelser, t.ex. i arbetsmiljölagen. Frivilliga miljöledningssystem är en annan form av egenkontroll. En verksamhetsutövare har möjlighet att samordna arbetet med olika former av egenkontroll med det formella krav på egenkontroll som finns i miljöbalken.

Det finns inte något krav på att miljönämnden skall fastställa egenkontrollen enligt miljöbalken. En viktig del av tillsynsmyndighetens till-

syn är att kontrollera hur verksamhetsutövarens egenkontroll är utformad och fungerar. Fungerande egenkontroll med säkra rutiner skall kunna redovisas i samband med tillsynsbesök¹²². Miljökontoret kan dessutom begära in sådana uppgifter som behövs för tillsynen¹²³, till exempel hur egenkontroll bedrivs.

Krav finns på att egenkontroll enligt förordningen skall dokumenteras¹²⁴, men omfattningen av dokumentationen anges inte.

Enligt miljöbalkens hänsynsregler skall verksamhetsutövaren själv följa upp och rätta till de fel och brister som upptäcks till följd av den bedrivna egenkontrollen¹²⁵.

¹²² 2 kap. MB, 26 kap. 19§ MB och FVE.

¹²³ 26 kap. 21§ MB.

¹²⁴ 4–7§§ FVE.

¹²⁵ 2 kap. MB.

Annan lagstiftning

Verksamheter för yrkesmässig hygienisk behandling omfattas av flera lagar utöver miljöbalken. Tillsynsmyndigheterna är därför också flera. Här nedan följer några lagar och bestämmelser som är bra att känna till i samband med tillsyn enligt miljöbalken av yrkesmässig hygienisk verksamhet.

Plan- och bygglagstiftningen

Plan- och bygglagen¹²⁶ (PBL) är ramlagen för fysisk planering och byggande. Av lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m. (byggnadsverkslagen)¹²⁷ framgår vilka krav som ställs på byggnader.

Boverket ger också ut byggregler (BBR) i form av föreskrifter och råd¹²⁸. I byggreglerna anges krav på byggnader, bland annat ljudisolering, luftkvalitet och andra funktionskrav, som skall uppfyllas i samband med nybyggnad.

Bygglov krävs enligt PBL för att uppföra byggnader, göra tillbyggnader eller inreda byggnader för annat ändamål än det som de har bygglov för, till exempel inreda en befintlig byggnad för yrkesmässig hygienisk verksamhet¹²⁹. Även uppsättning av viss typ av skyltar är bygglovspliktigt. För vissa åtgärder som inte är bygglovspliktiga finns krav på bygganmälan.

Retroaktiva krav finns på bland annat tillgänglighet till lokaler dit allmänheten har tillträde¹³⁰.

Förordningen om funktionskontroll av ventilationssystem¹³¹ har sin grund i byggnadsverkslagen. Fastighetsägaren skall se till att besiktning av ventilationssystem, obligatorisk ventilationskontroll (OVK), görs. Boverket har givit ut föreskrifter och allmänna råd för OVK¹³².

Kommunens byggnadsnämnd är lokal tillsynsmyndighet för plan- och bygglagen, byggnadsverkslagen och följdförfattningarna.

¹²⁶ Plan- och bygglagen (1987:10).

¹²⁷ 2 § lag (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m.

¹²⁸ Boverkets byggregler, BBR, BFS 1993:57.

¹²⁹ 3 kap. 3 §, 8 kap. 1 och 2 §§ m.fl. plan- och bygglagen (1987:10).

¹³⁰ Boverkets föreskrifter och allmänna råd om undanröjande av enkelt avhjälpta hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, BFS 2003:19.

¹³¹ Förordning (1991:1273) om funktionskontroll av ventilationssystem.

¹³² Boverkets föreskrifter och allmänna råd, senast omtryckt BFS 1996:56.

Arbetsmiljölagen

Arbetsmiljölagen¹³³ ger de yttre ramarna för vad som gäller för miljön på en arbetsplats. Huvudregeln i 1 kap. 2§ arbetsmiljölagen är att lagen gäller i varje verksamhet där arbetstagare utför arbete för arbetsgivares räkning. Om det inte finns någon anställd i verksamheten gäller 3 kap. 5§ arbetsmiljölagen. Enligt denna skall lagen följas i tillämpliga delar när två eller flera för gemensam räkning yrkesmässigt driver verksamhet utan arbetstagare. Föreskrifterna om *teknisk anordning och ämne, som kan föranleda ohälsa eller olycksfall*, måste följas även av ensamföretagare.

Arbetsmiljöverket ger ut föreskrifter och allmänna råd som preciserar vilka krav som ställs på arbetsmiljön. En grundläggande föreskrift¹³⁴, med tillhörande allmänna råd, gäller arbetsplatsens utformning. Den omfattar även personalrum, krav på städning m.m. I en annan föreskrift¹³⁵ regleras arbetet med systematiskt arbetsmiljöarbete. Systematiskt arbetsmiljöarbete är arbetsgivarens arbete med att undersöka arbetsförhållanden, bedöma risker för ohälsa och olycksfall i arbetet, genomföra åtgärder och kontrollera genomförda åtgärder. Verket har också givit ut föreskrifter om blodsmitta¹³⁶, mikrobiologiska arbetsmiljörisker¹³⁷ och kemiska arbetsmiljörisker¹³⁸.

I föreskrifterna om mikrobiologiska arbetsmiljörisker och om kemiska arbetsmiljörisker jämföras ensamföretagare med arbetsgivare.

Tillsynsmyndighet för arbetsmiljölagen och dess följdförfattningar är Arbetsmiljöverket.

Smittskyddslag

Smittskyddslagen¹³⁹ syftar till att förebygga och bryta spridning av smittsamma sjukdomar. Landstinget har genom smittskyddsläkaren och behandlande läkare ansvar för att smittsamma sjukdomar bekämpas bland människor (det personinriktade smittskyddet). Miljönämnden har ansvar för att smittsamma sjukdomar hos människor bekämpas genom att se till att åtgärder vidtas mot sådana djur, livsmedel, vattentäktar, avloppsvatten, ventilationsanläggningar och andra objekt som sprider eller misstänks sprida smittsamma sjukdomar (det objektsinriktade smittskyddet).

¹³³ Arbetsmiljölagen (1977:1160).

¹³⁴ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om arbetsplatsens utformning, AFS 2000:42.

¹³⁵ Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete, AFS 2001:1.

¹³⁶ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om skydd mot blodsmitta, AFS 1986:23.

¹³⁷ Arbetsmiljöverkets föreskrifter om mikrobiologiska arbetsmiljörisker – smitta, toxinpåverkan, överkänslighet, AFS 2005:1.

¹³⁸ Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter om kemiska arbetsmiljörisker, AFS 2000:4.

¹³⁹ Smittskyddslagen (2004:168).

I smittskyddslagen beskrivs vilket ansvar en enskild har för att undvika att smittsamma sjukdomar sprids.

Förebyggande smittskyddsåtgärder vid till exempel vissa typer av hygienisk verksamhet, kan beröra både smittskyddsläkare och miljönämnder.

Lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område

Lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område¹⁴⁰ reglerar sådan verksamhet. Den omfattar bl.a. vilka skyldigheter som föreligger för hälso- och sjukvårdspersonal, behörighets- och legitimationsregler, begränsningar att vidta vissa hälso- och sjukvårdande åtgärder och Socialstyrelsens tillsyn inom hälso- och sjukvårdens område.

Enligt denna lag är följande åtgärder förbjudna att vidta om verksamhetsutövaren inte tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen:

- Behandling av smittsamma sjukdomar som är anmälningspliktiga enligt smittskyddslagen.
- Behandling av cancer och andra elakartade svulster.
- Undersökning eller behandling av en person under allmän bedövning eller lokal bedövning genom injektion av bedövningsmedel eller under hypnos.
- Behandling med radiologiska metoder.
- Skriftliga råd eller anvisningar för behandling utan en personlig undersökning.
- Utprovning eller tillhandahållande av kontaktlinser.
- Undersökning eller behandling av barn under åtta år.

Om verksamheten utgör hälso- och sjukvård är det Socialstyrelsens regionala tillsynsenheter som utövar tillsynen. De regionala tillsynsenheterna finns i Göteborg, Jönköping, Malmö, Stockholm, Umeå och Örebro.

Den som avser att bedriva verksamhet som omfattas av Socialstyrelsens tillsyn enligt denna lag skall anmäla detta till Socialstyrelsen senast en månad innan verksamheten påbörjas¹⁴¹.

¹⁴⁰ Lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område (1998:531).

¹⁴¹ 6 kap 6-8 §§ Lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område (1998:531).

Tobakslag

Tobakslagen¹⁴² infördes 1993. Lagen förbjuder bland annat rökning i lokaler dit allmänheten har tillträde. Särskilda utrymmen får avsättas för rökning.

Kommunen har (oftast genom miljönämnden) tillsynen över tobakslagens bestämmelser om rökning i lokaler som inte enbart är upplåtna för personal. Arbetsmiljöverket har tillsyn över lagen i fråga om vissa personalutrymmen m.m.

Produktsäkerhetslag

Syftet med produktsäkerhetslagen¹⁴³ är att säkerställa att varor och tjänster som tillhandahålls konsumenterna inte orsakar skada på person. Lagen tillämpas i fråga om varor och tjänster som tillhandahålls i näringsverksamhet och varor som tillhandahålls i offentlig verksamhet. En förutsättning är att varan eller tjänsten är avsedd för konsumenterna eller kan antas komma att användas av konsumenterna.

Av lagen framgår att varor och tjänster som tillhandahålls av näringsidkare skall vara säkra. En vara eller en tjänst är säker, om den vid normal eller rimligen förutsebar användning och livslängd inte för med sig någon risk för människors hälsa och säkerhet eller bara en låg risk. Näringsidkare som får kännedom om att en vara eller en tjänst som de tillhandahåller eller har tillhandahållit är farlig skall omedelbart underrätta tillsynsmyndigheten om det och om de åtgärder som vidtagits för att förebygga skadefall.

Konsumentverket har ett övergripande tillsynsansvar. En konsument som vill anmäla en farlig produkt eller tjänst kan vända sig till Konsumentverket.

Strålskyddslag

Strålskyddslagen¹⁴⁴ reglerar tillsynen av bland annat lasrar och solarier. Statens strålskyddsinstitut (SSI) ansvarar för tillsyn inom området och har tagit fram föreskrifter för lasrar och solarier. SSI:s tillsyn för solarier kan överlåtas till kommunerna efter ansökan om ett övertagande av tillsynen.

Statens strålskyddsinstitut anser att laserbehandling av huden hos friska människor i kosmetiskt syfte inte är att betrakta som medicinsk behandling som måste utföras under ansvar av en läkare (eller i vissa fall tandläkare).

¹⁴² Tobakslag (1993:581).

¹⁴³ Produktsäkerhetslag (2004:451).

¹⁴⁴ Strålskyddslagen (1988:220).

Brottsbalk

Den som utsätter någon annan för smittorisker eller på annat sätt tillfogar någon skada avsiktligt, genom vårdslöshet eller försummelse, kan dömas till straff enligt brottsbalken¹⁴⁵. Några brott som kan bli aktuella i samband med smittspridning eller felaktig hygienisk behandling är misshandel, vållande av kroppsskada eller sjukdom, samt framkallande av fara för annan.

Lagen om medicintekniska produkter

Produkter som regleras av lagen om medicintekniska produkter¹⁴⁶ måste uppfylla vissa krav för att få släppas ut på marknaden. Kraven är inriktade på att produkterna skall vara säkra och ha de egenskaper och den prestanda som tillverkaren anger. Lagen är till för att förebygga olyckor och tillbud. Läkemedelsverket är den myndighet som är ansvarig för att bedöma om en produkt omfattas av lagen.

Föräldrabalken

Av 9 kap föräldrabalken¹⁴⁷ framgår bland annat att den som är under arton år (underårig) är omyndig och får i princip inte själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser av ekonomisk natur. Sådana åtgärder ankommer i stället på förmyndaren, vanligen föräldrarna, eller kräver i varje fall förmyndares samtycke.

¹⁴⁵ Brottsbalken (1962:700).

¹⁴⁶ SFS 1993:584.

¹⁴⁷ Föräldrabalk (1949:381).

Nationella mål

Tillsynen enligt miljöbalken är en viktig del av arbetet med att nå de nationella miljökvalitetsmålen och folkhälsomålen.

Miljökvalitetsmål

Riksdagen har fastställt miljökvalitetsmål för att inom en generation nå en ekologisk hållbar utveckling¹⁴⁸. I detta arbete är människors hälsa ett av fem grundläggande värden. Socialstyrelsen har ett övergripande ansvar för att driva och utveckla arbetet med hälsofrågor i miljömålsarbetet nationellt, samt stödja detta arbete regionalt och lokalt.

Giftfri miljö och *God bebyggd miljö* är två av miljökvalitetsmålen. I *Giftfri miljö* ingår bland annat delmål beträffande kunskap om kemiska ämnens hälso- och miljöegenskaper, miljö- och hälsoinformation om varor samt utfasning av särskilt farliga ämnen. Delmålen under miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö* omfattar bland annat åtgärder för god inomhusmiljö. Tillsyn av hälsoskyddet vid yrkesmässig hygienisk verksamhet är en insats för att uppnå dessa mål.

Folkhälsomål

Det övergripande nationella målet för folkhälsoarbetet är att skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen¹⁴⁹. Statens folkhälsoinstitut har ett centralt ansvar för folkhälsomålen, landstingen ett regionalt och kommunerna ett lokalt ansvar.

Elva målområden för folkhälsan har definierats. De målområden som framför allt berörs av denna handbok är följande:

- Sunda och säkra miljöer och produkter.
- Gott skydd mot smittspridning.

¹⁴⁸ Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier, prop. 2000/01:130, Riksdagens beslut 2001-11-23.

¹⁴⁹ Mål för folkhälsan, prop 2002/03:35, riksdagens beslut 2003-04-16.

Nationell handlingsplan för handikappolitiken

En nationell handlingsplan för handikappolitiken *Från patient till medborgare* antogs av riksdagen 2001. Enligt planen skall det handikappolitiska arbetet särskilt inriktas på att bl.a. identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder. Till funktionshinder kan allergi och annan överkänslighet räknas.

Bilaga 1 – Exempel på riktlinjer från branschorgan

Vissa branschorgan har givit ut regler och riktlinjer för sina respektive branscher. Branschens standard har i flera fall sitt ursprung i dimensionering enligt tidigare allmänna råd från bland annat Socialstyrelsen. Branschen har tillämpat och utvecklat dessa. I denna kunskapsöversikt finns exempel för olika typer av verksamheter. Det är i huvudsak rutiner för god hygien och utformning av lokaler och inredning som tagits upp.

Riktlinjerna har inte granskats och värderats av Socialstyrelsen.

Sveriges Foterapeuter

Sveriges Foterapeuter har givit ut ett hygienkompendium till vägledning för yrkesverksamma foterapeuter. Här följer en översiktlig sammanfattning av vissa av deras riktlinjer. Dispositionen och ordalydelsen har i vissa fall ändrats, dock utan förändring av innehållet.

Utformning och inredning av fotvårdsklinik

- Lokal avsedd för fotvård bör inte användas till annan verksamhet än den avsedda.
- Fotvårdslokalen skall vara ändamålsenligt inredd samt i övrigt underhållas och skötas så att städning inte försvåras i onödan och sanitär olägenhet ej uppstår.
- Ett behandlingsrum skall vara så stort att ordinarie fotvårdsutrustning med patient- och arbetsstol, instrument- och uppläggningsbord får plats. Golvytan skall anpassas till den verksamhet som skall ske och bör ej understiga 12 m².
- På behandlingsrummet skall tvättställ med tillhörande utrustning (händesinfektion och flytande tvål) samt hylla/hållare för handskar och krockar för skyddsförkläden finnas.
- Utslagsback för smutsigt vatten och upptappning av rent vatten till fotbad skall finnas och väggen kring tvättställ och utslagsback skall vara tvättbar.

- Dammsamlade textilier i behandlingsrummet bör undvikas, de som finns skall var lätta att göra rena och tvättas regelbundet.
- Golv, väggar och inredning skall lätt kunna göras rena. Torrsopning och damning med dammvippa är helt olämpliga städmetoder då de virvlar upp damm. Textila golvbeläggningar får ej förekomma.
- I annat utrymme skall finnas möjlighet till diskning/rengöring och desinfektion av instrument och plats för kläd- och städsåp samt förvaring av förbrukningsmaterial.
- Lokalen bör ha fönster för att effektivt kunna vädras och släppa in dagsljus. Även i lokal med effektivt fläktsystem bör fönster finnas.
- För att minska infektionsrisken är det viktigt att ventilationen ger tillräcklig luftväxling och att temperaturen är tillfredsställande inne i lokalen så att inte sjukdomsframkallande mikroorganismer får gynnsam tillväxt.
- I den mån anställd personal finns följ Arbetsmiljöverkets regler gällande personalutrymme m.m.

Lokalvård

- Lokalerna skall hållas i sådant skick att hygien, trivsel, säkerhet och materialvård håller god standard.
- Användning av vatten och rengöringsmedel är ett bra sätt att minska antalet smittämnen i miljön.
- Till daglig städning av behandlingsrummen samt toalett och övriga utrymmen används enbart rengöringsmedel och vatten.
- Rent städmaterial används för varje rum.
- Arbetsordningen vid städning skall vara från ”rent smutsigt” till ”smutsigt smutsigt”.
- Ytdesinfektion med kemiska medel är sällan nödvändig. Desinfektion skall endast utföras då en yta utsatts för en stor mängd smittämnen.
- Speciella krav ställs dock vid städning/desinfektion efter patient med vissa smittsamma sjukdomar såsom spill av blod och kroppsvätskor från personer med blodsmitta t.ex. HIV, hepatit B och C.

Avfallshantering

Nedanstående hanteras som konventionellt avfall och läggs till den normala sophantering.

- Förband från sår och infektiöst material skall förpackas i dubbla plastpåsar, förslut varje påse var för sig.

- Vätskeförpackningar (väl tömda).
- Blött, fuktigt avfall.
- Köksavfall

Material som kan återvinnas t.ex. glas, plast och papper, se Din kommuns rekommendationer.

Smittförande avfall förekommer normalt ej hos fotterapeuter. Som smittförande avfall räknas sådant som är rikligt bemängt med t.ex. blod och blodtillblandade kroppsvätskor från patient/kund med blodsmitta t.ex. hepatit B eller hepatit C, HIV.

Omhändertagande av stickande och skärande material

Stickande och skärande material t.ex. knivblad skall tas omhand i en punktionssäker behållare av plast eller plåt. Behållaren skall märkas tydligt med innehållet t.ex. stickande, skärande. Vänd Dig till kommunens miljö- och hälsoskyddskontor och informera Dig om hur stickande/skärande avfall skall hanteras i Din kommun.

Tvätthantering

Samtliga textilier som använts vid kontakt med patient/kund eller som använts i arbetet skall tvättas i lägst 60 °C helst 70 °C i 10 minuter med tvättmedel som innehåller tensider. Använd ej ekonomiprogram eftersom maskinen då tar in mindre mängd vatten och temperaturen hålls kortare tid än rekommenderat. Torktumling är att föredra då det sker ytterligare en upphettning av textilierna.

Torkhanddukar av engångstyp är att föredra men används flergångshanddukar skall de tvättas på samma sätt som arbetskläder och övriga textilier som kommit i kontakt med patient/kund.

Hygien

Hygien handlar mycket om ”sunt förnuft” och vettiga, kloka tankar som grundar sig på kunskap.

Barriärvård/Basala hygienrutiner

Barriärvård skall användas i alla vårdsituationer där känd eller okänd smitta skall förebyggas.

- Handdesinfektion.
- Handskanvändning.
- Skyddskläder (plastförkläde).
- Munskydd och ögonskydd vid behov.

Även punktdesinfektion och hantering av använt material innefattas av barriärvården.

Handhygien m.m.

- God handhygien är den viktigaste hygienrutinen för att förebygga direkt och indirekt kontaktsmitta. Med våra händer sprider vi mängder av mikroorganismer.
- Hel och frisk hud är lika viktigt som ren hud. Smörj och vårda Dina händer noggrant. Undersökningar har visat att det i första hand är skadad eller sjuk hud som sprider infektioner. En torr och sprucken hud är också mottaglig för infektioner.
- Naglarna på Dina händer skall vara kortklippta, välvårdade och omålade.
- Smycken på händer och underarmar såsom ringar, klockor etc. skall inte bäras vid fotvårdsbehandling då de är i vägen vid handdesinfektion och handtvätt.
- Desinfektera därför händerna före rent och efter smutsigt arbete. Var noga med att desinfektionsmedel kommer överallt på händerna, fingertoppar, nagelband, mellan fingrarna och i tumgreppen. Låt handdesinfektionsmedlet torka in dvs. lufttorka.
- Desinfektionsmedel avsett för handdesinfektion innehåller återfuktningssmedel som hindrar uttorkning av huden. Men detta utesluter inte att man själv aktivt skall använda hudvårdande produkter.
- Handtvätt. Om händerna är synligt smutsiga skall de tvättas med tvål och vatten.
- Handskar ersätter inte handtvätt eller desinfektion. Med hjälp av handskar kan stora mängder bakterier överföras.
- Handskar får inte användas omväxlande mellan rena och smutsiga arbetsmoment. Handskar skall användas vid all risk för direktkontakt med blod, blodtillblandade vätskor och annat smittsamt organiskt material. Handskar kan behöva bytas mellan olika arbetsmoment.
- Handskar får aldrig tvättas eller desinfekteras.
- När handskarna tagits av skall händerna desinfekteras. På huden under handskarna frodas bakterier från den egna huden.
- Tunna undersökningshandskar är inte avsedda att användas vid hantering av olika kemikalier och rengöringsmedel, använd hushållshandskar i dessa sammanhang.

- Långt hår skall arrangeras så att det inte hänger ner över patientens/kundens fot när fotvårdsbehandlingen utförs.

Arbetskläder, skyddsutrustning

- Skor och kläder som används i arbetet skall förvaras på arbetsplatsen och inte användas för privat bruk.
- Arbetskläderna bör vara av ljust tyg som tål att tvättas i 60 °C helst 70 °C i tio minuter.
- Tvättmedel med tensider rekommenderas. Torktumla gärna plaggen som då får ytterligare en upphettning.
- Kläder med veck och rysch är olämpliga då de gärna samlar på sig nagel- och sliprester.
- Rock/bussarong bör ha kort eller ¾-lång ärm för att man lätt skall kunna komma åt att desinfektera händer och underarmar.
- Under fotvårdsbehandling och vid särskilt orent arbete lämpar sig engångsförkläde bäst som skydd för oss som arbetar med våta och fuktiga fötter. Ett litet tips: Vik upp nedkanten på förklädet, knyt en knut i vardera sidan så att det bildas en uppsamlingsficka där nagelrester etc. kan samlas.
- Munskydd är till för att skydda för inandning av slipdamm. Ett effektivt munskydd skall vara av operationskvalitet, vara torrt och täcka både näsa och mun samt sluta tätt mot huden. Ett munskydd som blivit fuktigt är förbrukat.
- Visir, lupplampa, egna glasögon eller visir med munskydd skyddar mot stänk i ögonen vid bl.a. sliparbete.

Utrustning

- Insatsskydd av plast i fotbalja behövs inte om Du har tillgång till spol-desinfektor eller har möjlighet att mellan varje patient/kund rengöra baljorna noggrant med diskmedel och vatten samt torka dem ordentligt torra. Gör därefter en kemisk desinfektion. Låt lufttorka.
- Borrar görs rena med ultraljud eller borstas rena med mässingsborste och därefter desinfekteras med avsedd olja/vätska från fotvårdsgrossisterna. OBS! Risk för stickskador, var noga med att byta borste eller klippa den när den blir spretig.
- Arbetsbord skall hållas rent och snyggt och ej vara belamrat med tex. burkar och flaskor. Rengör med rengöringsmedel och vatten samt vid behov desinfektionsmedel med rengörande effekt.

- Patient-/kundstol rengörs med rengöringsmedel och vatten efter arbetsdagens slut samt, om behov finns, mellan patienterna/kunderna. Desinfektionsmedel med rengörande effekt kan användas om behov föreligger.

Förutom dessa delar innehåller kompendiet följande rubriker:

- Inledning
- Förord
- Egenkontrollprogram
- Rengöring, desinfektion och sterilisering av instrument
- Åtgärder vid tillbud

Kompendiet i sin helhet kan hämtas på Sveriges Fotterapeuters webbplats www.fotforbundet.com

Kroppsterapeuternas Yrkesförbund

Kroppsterapeuternas Yrkesförbund har i sin skriftserie givit ut ett hygienhäfte som komplement till verksamhetsutövarnas utbildning. Lokaler som nämns i häftet är de där man har verksamhet som akupunktur, fotvård, hårvård, manikyr/pedikyr, rakning, tatuering, sjukgymnastik, diatermi, håltagning, ljusbehandling, massage och annan kroppsvård, skönhetsbehandling, laserterapi och zonterapi.

De delar som berör lokalers utformning och inredning samt hygienrutiner berörs i denna översikt. Ordalydelse och disposition kan skilja sig från originaltexten.

Utformning och inredning av lokaler

- Rumshöjden får inte understiga 2,4 m. I förrådsutrymme får rumshöjden inte understiga 2,1 m.
- Lokalen bör ligga i byggnadens bottenplan.
- Lokalen och inredningen bör vara så lätta att rengöra som möjligt. Redan under planeringsstadiet bör man därför beakta t.ex. vilka byggnadsmaterial som är lämpliga att använda och hur utrustning och annan inredning bör planeras för att underlätta städning.
- Textila golvbeläggningar är inte lämpliga.
- Det skall vara lätt att rengöra mellan behandlingsstolarna.

- Särskilda utrymmen och inredningar för handtvätt, disk, rengöring, sterilisering, separata toaletter för personal och patienter, städutrymmen, duschar m.m. bör planeras in tidigt och vara adekvat utformade samt funktionsdugliga.
- Om flera olika behandlingar skall ges i lokalen bör behandlingar med stor infektionsrisk avskiljas från övriga.
- Vid nyetablering krävs mekanisk ventilation. Som riktvärde för ventilationen bör grundkravet vara ett uteluftsflöde om minst 7 liter per sekund för varje person som samtidigt beräknas uppehålla sig där. Där kemiska ämnen hanteras eller där det av andra skäl kan vara behövt, bör allmänventilationen förstärkas och eventuellt kompletteras med punktutslug.
- En lokal för hygienisk behandling bör inte användas till annan verksamhet än den avsedda, t.ex. för bostad, eller ha en omfattande försäljningsverksamhet i direkt anslutning till den hygieniska behandlingen. Inte heller är det acceptabelt att ha sällskapsdjur i lokalen.
- För att undvika olägenheter är det viktigt att lokalen hålls ren och i sådant skick att städningen inte försvåras i onödan.
- Textilier bör vara lätta att rengöra samt tvättas regelbundet.
- Det skall finnas riklig tillgång till varm- och kallvatten. För rengöring av redskap skall det finnas speciell plats med vatten och avlopp.
- Kundtoalett bör finnas och vara utrustad med engångshanddukar och flytande tvål.
- Tvättställ skall finnas i lokalen. Väggen kring tvättstället skall vara tvättbar.
- Lokalen skall hållas tillfredsställande uppvärmd, ca 20 °C rekommenderas. Ingång direkt utifrån bör vara försedd med vindfång med värmeelement för att motverka drag och kyla.
- Belysningen skall vara tillfredsställande.
- Utrymmen/förråd skall finnas för förbrukningsartiklar, redskap, smutstvätt och städmaterial o.dyl.
- Vid fotvård bör utslagsvask finnas.
- Tvätt av handdukar godtas om det finns ett avskilt utrymme för detta och torkmöjligheter, t.ex. torktumlare.
- Om lokalen anordnas i bostad får den inte vara genomgångsrum utan den skall avskiljas från bostaden.

Hygien

Handhygien

- God handhygien är den viktigaste åtgärden för att förhindra kontakt-smitta.
- Handdesinfektion av händerna bör utföras ofta. Tvätt med alkohol eller klorhexidin ger effektivare bakteriereduktion än enbart tvåltvätt.
- Huden bör återfettas med hudbalsam för att inte vårt eget skydd mot infektioner skall förstöras.
- Naglar skall vara kortklippta samt ofärgade för att inte smuts skall döljas.
- Ringar, klockor och armband bärs aldrig under vårdarbete då dessa kan överföra smitta och förorsaka skada på huden.
- Skyddshandskar kan användas för att tillräcklig renhet skall uppnås. Handskar används för att undvika grov förorening av händerna, för att kraftigt reducera antalet tillfälliga smittämnen på händerna samt för att minska risken för blodsmitta.

Arbetskläder m.m.

- Byte av arbetskläder bör göras regelbundet, kanske 1–2 gånger i veckan. Privata kläder bör inte användas i direkt vårdarbete.
- Arbetskläder av lätt tvättbart material skall användas. Dessa skall hållas avskilda från gångkläder.
- Arbetskläderna skall kunna tvättas ofta och i så hög temperatur att smittämnen avdödas. Temperaturen bör vara minst 80–90 °C.
- Vid förkylning bör ansiktsskydd användas om arbete överhuvudtaget skall utföras.

Engångsmaterial

- Använd engångsmaterial så långt det är möjligt, t.ex. när det gäller bänkkunderlägg, ansiktsdukar, handdukar och torkdukar. Handdukar, skyddsbindor och liknande, som läggs direkt på hud som behandlas, bör vara av engångstyp.
- Stickande och skärande verktyg bör vara av engångstyp. I annat fall skall dessa smittrenas genom kokning eller värmebehandling.
- Även övriga verktyg bör vara av engångstyp, speciellt gäller detta när man misstänker smitta, t.ex. vårtvirus. Penslar som används flera gånger rengörs mellan varje kund och desinfekteras.

Städning

- Regelbunden rengöring av golv, bänkar och andra möbler samt utrustning skall göras för att förhindra att smittämnen tillväxer.
- Städning skall ske både som torr- och våtstädning. Vid val av städmetod bör sådana metoder användas som inte virvlar upp damm, vilket ökar föroreningsrisken.
- Ventiler, element, hjul på möbler, skåp, fönster, dörrar och nyckelhål rengörs extra noggrant.

Hantering av smutstvätt

- Tvätten maskintvättas vid temperatur av 80–90 °C vilket ger en desinfekterande effekt.
- Handdukar och andra textilier som kommit i direkt kontakt med smittämnen, exv ett öppet sår, är att betrakta som riskavfall och skall hanteras därefter. Normalt kan inte vanlig maskintvätt klara detta och man bör bränna eller på annat sätt destruera textilierna.

Sophantering

- Soputrymme skall finnas i anslutning till lokalen. Det kan vara gemensamt med fastigheten i övrigt.
- Bänkpapper, pappershanddukar o.dyl. hanteras som vanligt hushållsavfall och tas om hand på lämpligt sätt.

Terapiformer med speciella krav

Fotvård och hårvård

- Fotkar bör förses med insatsskydd av engångsmaterial eller rengöras samt desinfekteras efter varje patient. Slipmaskiner bör vara försedda med ”dammsug” eller vattendusch för att binda damm och sliprester.
- Fotfilare, tänger, borrar och andra instrument som används flera gånger steriliseras efter varje patient. Rena instrument förvaras torrt och dammfritt. Skalpellsblad bör vara av engångstyp och skaften bör rengöras och desinfekteras efter varje patient.
- Vid hårvård och rakning rengörs saxar, trimsaxar, kammar etc. efter varje patient. Vid misstanke om blödning desinfekteras redskapen noggrant.
- Vid rakning bör blad av engångstyp användas. Rakmaskinshuvud och -skär rengörs och desinfekteras efter varje patient.

Solarium

- Det effektivaste sättet att minska risker vid solning/ljusbehandling i solarium bör vara att innehavaren noggrant informerar sina patienter om hur man bör sola och när man inte skall sola.
- Solariebädden rengörs och desinfekteras efter varje patient, helst av personal. Skyddsglasögon bör rengöras och desinfekteras av personal efter varje patient, alternativt kan kunden erbjudas egna glasögon.

Övriga avsnitt som tas upp i skriften är:

- Förord
- Historik
- Allmän mikrobiologi
- Smitta och infektionsepidemiologi
- Desinfektion – rengöring – sterilisering
- Hälsorisker
- Ambulerande verksamhet
- Lagar och regler

Hygienskriften kan beställas från Kroppsterapeuternas Yrkesförbund.

Adress: Gästrikegatan 16, 113 62 Stockholm

E-post: kansli@kroppsterapeuterna.nu

Association of Professional Piercers

The Association of Professional Piercers, APP, har givit ut en manual. Den finns i en engelsk version på CD-skiva. Nedan följer en sammanfattning av de delar som handlar om lokaler och inredning, hygienrutiner och åldersgränser.

Lokalens utformning och inredning

- Vid samlokalisering med annan hygienisk verksamhet måste piercing-verksamheten ha egna avskilda lokaler.
- Tvättställ med behållare för flytande tvål respektive engångshanddukar skall finnas. Kranarna skall inte vara handmanövrerade.
- Väggar och dörrar i behandlingsrummet skall ha en yta av ickeporösa material som kakel, vinyl eller blank/halvblank färg. Affischer, tavlor och dylikt bör vara inglasade eller laminerade.

- Golvet i behandlingsrummet skall vara av linoleum, vinyl, klinkers, trä utan springor eller annat ickeporöst material. Det skall finnas stänkskydd 10–15 cm upp efter väggarna.
- Belysningen i rummet skall vara klar och justerbar.
- Luftreningsaggregat skall finnas i lokalen och vara dimensionerade utifrån lokalens storlek.
- Skåp, lådor och andra förvaringsenheter skall finnas för förvaring av förpackningsmaterial, burkar, steriliserade instrument, verktyg m.m.
- Separata och avskilda utrymmen för hantering av använda redskap, smycken och verktyg skall finnas. Den idealiska lokalen har två rum för rengöring, desinfektion och sterilisering så att man kan separera smutsigt och rent. Många verksamheter har begränsat utrymme och måste placera processerna i samma rum. Detta kan göras effektivt förutsatt att momenten kan separeras ordentligt. Ickeoporöst material som plexiglas kan användas för att separera zonerna.
- Utrymmen för rengöring, desinfektion och sterilisering skall placeras så långt som möjligt från kunder och skyltas med ”Varning! Smittrisk! Endast personal!” så att man undviker att kunder går in i utrymmet.
- I utrymme för rengöring, desinfektion och sterilisering skall det finnas tvättställ, utslagsvask, autoklav, ultraljudsenheter och förpackningsmaterial för det som skall steriliseras.
- Skåp, förvaringsenheter och liknande skall vara gjorda av ickeporöst material som är lätt att desinfektera, samt ha flera lådor för förvaring av luft- och ljuskänsligt material.
- Kundstolar bör vara bekväma, justerbara och lätta att desinfektera.
- Stolsöverdrag och liknande skall vara av ickeporöst material som vinyl eller läder. Engångsmaterial är det optimala.
- I toaletten skall finnas tvättställ med varmt och kallt vatten, behållare för pappershanddukar, flytande antibakteriell tvål i pumpbehållare samt avfallsbehållare.

Lokalvård

- Väggarna skall desinfekteras minst en gång i veckan.
- Golven torkas dagligen med rent vatten och desinfekterande medel.
- Lampor som berörs under behandlingen måste desinfekteras ofta.
- För att minimera risken för korskontamination skall ytorna vid autoklaven rengöras med desinfektionsmedel före och efter användning.

- Inredning måste desinfekteras minst två gånger dagligen och dessutom vid behov.
- Kundstolar måste desinfekteras efter varje användning, även om man inte ser någon förorening. Skabb, parasiter och liknande kan överföras från hår eller kläder till bord och stolar.
- Toalettstol, tvättställ, dörrhandtag och andra flitigt berörda ytor skall rengöras noggrant varje dag och desinfekteras vid behov.

Avfallshantering

- Sopkärl skall vara av plast eller metall, fotpedalsmanövrerade, täckta (lock) och tydligt märkta. De skall placeras lätt åtkomliga för personalen men inte för kunderna.
- De flesta piercingverksamheter har inte så mycket blodbemängt avfall att de måste använda ett speciellt uppsamlingssystem för smittförande avfall. Det kan dock vara lämpligt att hantera avfallet enligt de regler som gäller för sådant avfall. Kolla upp de lokala bestämmelserna om avfallshantering!
- Om man inte använder sig att systemet för smittförande avfall kan det vara lämpligt att förpacka avfallet i dubbla påsar innan förvaring och borttransport.

Hygienrutiner

Handhygien

- Det är viktigt med noggrann handtvätt. Tänk på naglarna, utrymmet mellan fingrarna och handlederna.
- Antibakteriell handlotion rekommenderas.
- Handskar är absolut nödvändiga. Tänk på följande:
 - Händerna skall alltid tvättas före och efter användning av handskar.
 - Många använder desinfektionsmedel före handskar tas på.
 - Naglarna skall hållas korta för att undvika skador på handskarna.
 - Handskar skall bara användas vid kontakt och inte kontinuerligt.
 - Handskar är engångsmaterial och skall inte tvättas eller återanvändas.
 - Handskar skall förvaras på rätt sätt. Håll handskar borta från ljus, värme och fukt.
 - Handskar skall väljas efter den uppgift som skall utföras.

Handskar bör användas:

- vid beröring av kunden
- när man arbetar med desinfektion och sterilisering – använd olika uppsättningar av handskar för att öppna och stänga dörren till autoklaven, för att lägga in förorenade instrument och för att ta ut det sterila innehållet
- vid städning och avfallshantering.

Handskar skall bytas:

- När de är skadade
- När man går från smutsigt arbete till rent
- Under piercingproceduren, t.ex. inför följande moment:
 1. Inledande iordningställande av bricka och instrument
 2. Inledande rengöring/desinfektion och märkning av huden
 3. Öppning av autoklaverade förpackningar
 4. Piercingingreppet
 5. Rengöring/städning efter ingreppet.

Utrustning

- För sterilisering av instrument m.m. är ångsterilisering i autoklav den enda praktiska metoden. Sportester är absolut nödvändiga för kontroll.
- Använda piercingredskap/verktyg skall förvaras inneslutna i ickeporösa lådor eller behållare som i erforderlig omfattning är utformade så att spill av vätska undviks.
- När autoklaveringen är klar och föremålen har torkat skall de sterila föremålen förvaras så att risken för förorening av föremålen minimeras.

Kunden

- Ytan (huden/slemhinnan) som skall piercas skall vara så fri som möjligt från fett, svett, smuts och bakterier.
- De kemiska medel som används för desinfektion av kundens hud skall ha följande egenskaper:
 - Ett brett antibakteriellt spektrum
 - En snabb effekt som håller i sig en tid.
 - Ska ge minimal irritation eller överkänslighetsreaktioner.
 - Ska kunna appliceras snabbt.

Alla medel måste användas enligt tillverkarens anvisningar.

- Vid piercing i munnen skall kunden skölja munnen under minst 30 sek med en liten mängd antimikrobiellt munvatten.
- Vid piercing i läppar måste båda typerna av desinfektion göras.
- Efter det att huden desinfekterats måste kunden få anvisningar om att inte röra hudytan med händer som är otvättade eller utan handskar. Om kunden rör i eller intill den preparerade ytan måste desinfektionen göras om.
- En kund som tagit alkohol eller någon annan drog för att t.ex. dämpa sin oro bör inte behandlas. Endast sådana som är vid sina sinnens fulla bruk skall piercas.

Åldergräns

Reglerna beträffande piercing av minderåriga varierar mellan länder/stater. I USA är 18 år vanligtvis den ålder när en person juridiskt anses vara i stånd att ta ansvar för sina handlingar. En omyndigs kropp är juridiskt ett ansvar för dennes föräldrar eller motsvarande. Det innebär att ett kontrakt/avtal som skrivs under av en omyndig, utan att den som juridiskt är ansvarig har skrivit under, inte är juridiskt bindande.

En vanlig tillämpning är att vägra att behandla någon som är under 18 år.

Sveriges frisörföretagare

Sveriges frisörföretagare har tagit fram ett arbetsmaterial för frisörer som handlar om företagarnas egenkontroll. I materialet ingår regler och rekommendationer beträffande lokaler, inredning, verktyg, hygien och produkter. Här följer en uppräkningslista av det som är aktuellt för denna handbok.

Lokaler och inredning

- Golvet skall vara jämnt och slätt, gå lätt att hålla rent, och ha viss svikt och låg halkrisk.
- Både punktbelysning och allmänbelysning skall finnas.
- Ventilationen skall fungera tillfredsställande.
- Särskild plats, helst med punktutsug, för blandning av hårfärger och blonderingsmedel skall finnas.
- Särskild kundtoalett bör finnas.

Verktyg och utrustning

- Risken för nickelallergier skall beaktas vid val av verktyg.
- Skyddshandskar av engångstyp skall användas vid arbete med hårfärgning och helst också vid övrigt arbete.
- Ringar och armband bör inte användas i arbetssituationen.
- Arbetskläder som är lätta att rengöra skall finnas.

Hygien

- Rutiner för städning av lokalen skall finnas.
- Borstar, kammar, saxar, hårnålar etc. skall rengöras och desinfekteras mellan varje kund.
- Toaletterna skall vara utrustade med engångshanddukar och flytande tvål.

Produkter

- Alla kemiska produkter som används i verksamheten skall förtecknas och riskerna för människor och miljö beskrivas.
- Produktinformationsblad/produktinformation från tillverkaren skall finnas lättillgängligt.

Övrigt informationsmaterial

När det gäller frisörprodukter finns en vägledning från Kemisk-Tekniska Leverantörsförbundet (KTF). Den innehåller bl.a. information om produkternas sammansättning, användningsområden, hälsorisker och avfallshandtering. Datablad har tagits fram för de olika produktgrupperna. Materialet kan beställas från KTF och Leverantörsföretagen inom KTF.

Annat material som Sveriges Frisörföretagare, tillsammans med Handelsanställdas förbund, har tagit fram:

”Frisöryrket – härligt och spännande men inte riskfritt” – ett studie- och diskussionsmaterial om frisörernas arbetsmiljö.

”Miljökunniga frisörer” – ett utbildningsmaterial som syftar till att öka frisörernas kompetens i miljöfrågor.

Material från Frisörföretagarna kan beställas på e-postadress:
info@frisor.com

Svenska Akupunkturförbundet

Svenska Akupunkturförbundet har tagit fram följande riktlinjer för sina medlemmar.

Utformning och inredning av akupunkturklinik

- Före nystart av verksamhet skall den lokala miljöförvaltningen kontaktas för anmälan av verksamhet, inspektion och godkännande av lokalens utformning.
- Rumshöjd och ventilation skall följa de regler som den lokala miljöförvaltningen föreskriver.
- Lokalen bör helst ligga i byggnadens bottenplan alternativt med tillgång till hiss.
- Mattor av textil är inte lämpliga.
- Lokalen och inredningen skall vara av material som är lätta att rengöra.
- Vask med kall- och varmvatten för handtvätt skall helst finnas i själva behandlingsrummet. Den lokala miljöförvaltningen skall kontaktas för att söka dispens om vask kan godkännas i anslutning till behandlingsrummet.
- För rengörning av redskap skall separat vask och avlopp användas.
- En hygienisk lokal som används för akupunkturbehandling skall inte användas för andra ändamål än behandling. Ligger lokalen i anslutning till bostad skall den vara tydligt avskild från bostadsdelen helst med separat ingång, alternativt med gemensam hall som sedan avskiljer. Bostadsdelen får ej vara genomgångsrum.
- Kundtoalett skall finnas och vara utrustad med flytande tvål och engångshanddukar.
- Lokalen skall vara tillfredsställande uppvärmd, ca 20 °C rekommenderas.
- Separat städutrymme skall finnas där städmaterial förvaras.
- Förråd för förbrukningsmaterial skall finnas.
- Lokalen bör vara försedd med fönster och vara tillfredsställande upplyst.

Hygienrutiner

Handhygien

- God handhygien med tvål och vatten före och efter kontakt med patienten är det viktigaste för att undvika att sprida smitta.
- Handsprit med återfettningsmedel efter rengörning med tvål och vatten rekommenderas.
- Skyddshandskar skall finnas tillgängliga i behandlingsrummet.
- Smycken och armbandsklockor bör ej användas av akupunktören under behandling.
- Naglar bör vara kortklippta.

Arbetskläder

- Separata arbetskläder och arbetsskor skall förvaras på arbetsplatsen och får inte användas för privat bruk.
- Arbetskläderna skall förvaras åtskilt från privata kläder.
- Arbetskläderna skall vara rena och bytas regelbundet. De skall tåla att tvättas ofta i 60 °C.

Städning

- Regelbunden rengöring av lokalen skall vara rutin. Golven skall både torrstädas och våttorkas med rengöringsmedel.
- Behandlingsbänk skall rengöras med desinfektionsmedel regelbundet.
- Övriga möbler och utrustning i lokalen skall hållas rena för att minska smittämnens tillväxt.
- Ventiler i lokalen skall hållas fria och rena.

Hantering av smutstvätt

- Alla textilier som kommit i kontakt med patient skall maskintvättas i minst 60 °C. Torktumla gärna för ytterligare värmebehandling.
- Tvättmedel med tensider rekommenderas.
- Arbetskläder skall tvättas ofta och skall tåla att maskintvättas i 60 °C.

Hygien under akupunkturbehandling

- Den lokala hudytan på patienten skall desinficeras med sprit före införande av akupunktur nål.
- Vid kontakt med slemhinna eller blod bör engångshandskar användas av akupunktören.
- All utrustning som används under behandling skall vara desinficerade före användning.

Engångsmaterial

- Medlemmar i Svenska Akupunkturförbundet-TCM förbinder sig att endast använda EU-godkända, biokompatibla, sterilförpackade engångsnålar.
- Nålarna skall vara sterilförpackade och skadade förpackningar får ej användas.
- Blodlancetter skall vara av engångstyp och vara sterilförpackade.
- Förbrukningsmaterial såsom bänkunderlägg, handdukar, torkdukar bör i så lång utsträckning som möjligt vara av engångsmaterial.

Utrustning

- Medlemmar i Svenska Akupunkturförbundet-TCM förbinder sig att endast använda EU-godkända, biokompatibla, sterilförpackade engångsnålar.
- Akupunktur nålarna skall efter användning hanteras som riskavfall, se vidare under avfallshantering.
- Behandlingsbänken skall regelbundet rengöras med desinfektionsmedel.
- Bänkunderlägg av engångsmaterial bör användas.
- All utrustning som ej är av engångsmaterial skall desinficeras genom kokning eller kemiskt efter varje användning.

Avfallshantering

- Allt förbrukningsmaterial t.ex. bänkpapper, pappershanddukar och skyddshandskar förpackas i plastpåsar och kastas i den vanliga sophanteringen bland hushållssopor.
- Övriga sopor som ej räknas som riskavfall rengörs, sorteras och hanteras som vanliga sopor vid återvinningscentral.

Riskavfall

- Akupunktur nålar och blodlancetter skall efter användning förvaras i slutna plastkärl som är tydligt markerade med texten ”Riskavfall”. Varje kommun har olika rutiner hur riskavfallet hanteras. Vänd dig till Miljöförvaltningen i din kommun och ta reda på vad som gäller på just din ort.

Information om Akupunkturförbundet finns på förbundets webbplats:
www.akupunkturforbundet.nu

Bilaga 2 – Kontakter

Myndigheter

- Socialstyrelsen www.socialstyrelsen.se
- Arbetsmiljöverket www.av.se
- Statens Strålskyddsinstitut www.ssi.se
- Statens folkhälsoinstitut www.fhi.se
- Kemikalieinspektionen www.kemi.se
- Läkemedelsverket www.lakemedelsverket.se
- Konsumentverket www.konsumentverket.se
- Boverket www.boverket.se

Övriga

- Sveriges Fötterapeuter www.fotforbundet.com
- Svenska Akupunkturförbundet www.akupunkturforbundet.nu
- Sveriges Frisörföretagare www.frisorforetagarna.se
- Sveriges Professionella Tatuerare www.swedishtattoo.com
- Branschrådet Svensk Massage www.svenskmessage.se
- Astma- och allergiförbundet www.astmaoallergiforbundet.se

Socialstyrelsens författningssamling

Ansvarig utgivare: Chefsjurist Nils Blom

Socialstyrelsens allmänna råd om yrkesmässig hygienisk verksamhet;

beslutade den 17 januari 2006.

SOSFS
2006:4 (M)

Utkom från trycket
den 1 februari 2006

I dessa allmänna råd ges rekommendationer till stöd för tillämpningen av 9 kap. 3 § och 26 kap. 19 § miljöbalken samt 4–7 §§ förordningen (1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll.

Definition

Med *yrkesmässig hygienisk verksamhet* avses i dessa allmänna råd sådan hygienisk verksamhet som erbjuds allmänheten och som inte står under Socialstyrelsens tillsyn enligt 6 kap. lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område. Massage, hudvård, fotvård, hårvård, håltagning, piercing, tatuering och akupunktur är exempel på sådan verksamhet.

Rutiner vid ingrepp och behandling

Den som arbetar med yrkesmässig hygienisk verksamhet bör bl.a. beakta följande för att begränsa risken för spridning av smitta:

- En god handhygien bör tillämpas. Det innebär noggrann tvättning av händerna samt, vid behandling där det finns risk för blodsmitta eller vid annan behandling med hög smittorisk, desinfektion av händerna.
- Skyddshandskar av engångsmaterial bör användas vid behandling med risk för blodsmitta och i övrigt vid behov.
- Hud eller slemhinna som skall penetreras bör vara ren och fri från sår samt bör desinfekteras före behandlingen.
- Den som utför en behandling bör undvika att använda klockor eller smycken på händer och armar samt smycken i läppar och näsa.
- Speciella arbetskläder bör användas. Dessa bör förvaras på arbetsplatsen och åtskilda från privata kläder.
- Den som har sjukdom eller sår som skulle kunna innebära smittorisk för kunden i samband med en behandling bör inte utföra behandlingen.
- Den som utför en behandling bör vara uppmärksam på eventuella sjukdomar eller sår hos kunden och göra en bedömning av om speciella åtgärder behöver vidtas. Om en behandling skulle kunna innebära risk för blodsmitta, bör kunden inte behandlas.

**SOSFS
2006:4****Instrument och redskap m.m.**

Instrument, redskap och produkter som används vid yrkesmässig hygienisk verksamhet bör vara av sådan beskaffenhet och skötas så att risken för spridning av smitta begränsas. Det innebär bl.a. följande:

- Instrument och redskap, som inte är av engångstyp, bör rengöras noggrant innan de återanvänds. Skalpell- och rakblad bör dock alltid vara av engångstyp.
- Instrument och redskap som kan komma i beröring med slemhinnor eller skadad hud, utan att dessa penetreras avsiktligt, bör vara desinfekterade.
- Instrument och redskap bör rengöras mekaniskt före desinfektion. De bör desinfekteras i en diskdesinfektor. Diskdesinfektorns funktion bör kontrolleras regelbundet. Instrument och redskap kan även desinfekteras genom att kokas 5 minuter under lock.
- Värmekänsliga instrument och redskap kan desinfekteras med kemiska medel enligt tillverkarens anvisningar.
- Vid penetrering av hud eller slemhinna bör sterila instrument användas. Instrumenten bör steriliseras i en godkänd autoklav som bör kontrolleras regelbundet.
- Smycken som används vid håltagning bör vara sterila.
- Sterila instrument, redskap och smycken bör förvaras i sterila förpackningar.
- Färg och spädningstvåtskor som används vid tatuering bör vara sterila. Beredningarna bör blandas i sterila koppar med hjälp av sterila instrument.
- Efter tatuering bör överbliven färglösning inte återanvändas.

Lokalens utformning

En lokal som används för yrkesmässig hygienisk verksamhet bör placeras, utformas och skötas så att risken för olägenheter för människors hälsa begränsas. Det innebär bl.a. att lokalen

- inte bör användas till annan verksamhet än sådan som den är avsedd för,
- bör vara väl avskild, om den ligger i anslutning till annan verksamhet eller bostad,
- bör vara utformad så att rengöring och desinfektion av såväl lokal som instrument underlättas,
- bör vara utformad så att behandlingar med risk för blodsmitta kan utföras avskilt från andra typer av behandlingar, och
- bör ha en god luftkvalitet.

**SOSFS
2006:4**

I lokalen bör det finnas

- lämpligt placerade tvättställ för handtvätt som bör ha rinnande varmt och kallt vatten och vara utrustade med flytande tvål, engångshanddukar och desinfektionsmedel,
- särskilda utrymmen med arbetsbänkar, rinnande varmt och kallt vatten samt lämpliga anordningar för rengöring, desinfektion och sterilisering av instrument och redskap,
- en särskild plats för förvaring av desinfekterade respektive sterila instrument och redskap,
- ett ändamålsenligt städutrymme som är försett med utslagsvask och rinnande varmt och kallt vatten,
- ett särskilt utrymme för personalens ombyte och förvaring av kläder,
- ett tillräckligt antal toaletter som är försedda med tvättställ med rinnande varmt och kallt vatten, flytande tvål och engångshanddukar, och
- en utslagsvask för fotbadsvatten med möjlighet till upptappning av varmt och kallt vatten, om lokalen används för fotvård.

Egenkontroll

Verksamhetsutövaren skall enligt 26 kap. 19 § miljöbalken fortlöpande planera och kontrollera verksamheten för att motverka eller förebygga att olägenheter för människors hälsa uppstår. I förordningen om verksamhetsutövares egenkontroll preciseras delar av miljöbalkens krav på egenkontroll. Där finns också krav på dokumentation.

Egenkontrollen bör bl.a. inkludera rutiner

- för upprätthållande av god hygien i samband med behandlingar,
- vid misstanke om smitta eller annan olägenhet för människors hälsa,
- för fortlöpande underhåll av lokaler och inredning,
- för städning, rengöring och skötsel av lokaler och utrustning samt för kontroll av dessa åtgärder,
- för hantering och val av kemiska ämnen, och
- för kommunikation med kunderna.

Dokumentationen bör hållas tillgänglig för tillsynsmyndigheten.

Information

Information om eventuella hälsorisker i samband med den hygieniska behandlingen bör lämnas till kunden. I de fall speciell efterbehandling behövs bör kunden även få information om skötselrutiner. Informationen bör vara skriftlig.

**SOSFS
2006:4**

Samtidigt beslutar Socialstyrelsen att Allmänna råd 1995:3 Yrkesmässig hygienisk behandling, utgivna i den särskilda skriftserien ”Allmänna råd från Socialstyrelsen”, skall upphöra att gälla.

Socialstyrelsen

KJELL ASPLUND

Irène Andersson
(Enheten för hälsoskydd)